

Comenius redivivus

*- eller hur engagera lärare, elever och föräldrar
i dagens skola,
utifrån Comenius uppsats
Fortius redivivus
från 1652 på samma tema*

Peter Freund

HANDLEDARE: Malin Rohlin

2001-12-05

Uppsats i kursen Individ Omvärld, Lärande

Förord

I förra LHS-kursen, skrev jag en uppsats som behandlade ämnet att uppväcka elever, utifrån erfarenheterna från kursen, där jag fascinerades av hur man av lärares exempel som lärare kan lära av lärare¹.

Malin Rohlin inledde sin föreläsning med ett citat av Jan Amos Comenius och jag hade redan tidigare på LHS och genom mina föräldrar och uppmärksammat denne 1600-tals pedagog. Eftersom tjeckiska är mitt modersmål, så läste jag om honom boken "Světlo v temnotách"². Då jag sökte på Internet efter inspiration till min hemskrivning, så fann jag en tjeckisk sida³ med Comenius text, "Fortius återupplivad", (Fortius redivivus⁴, 1652). Jag översatte denna mycket intressanta text till svenska. Därefter översatte jag den igen, nu enligt Mary Wollstonecrafts metod⁵. Den intressantaste diskussionen i diskussionsgruppen jag minns, behandlade kommunikationen mellan pedagoger och föräldrar⁶. Efter att därefter ha hört föreläsningen om relationen mellan forskning och utvecklingsarbete⁷ föll pusselbitarna på plats.

En uppsats om hur skolan ska lyckas engagera lärare, elever och föräldrar i dagens skola, utifrån Comenius uppsats från 1652?

Stockholm 3 december 2001

Peter Freund

Comenius redivivus

Skolans vanligaste problem idag är att engagera både lärare, elever och skola. Vad innebär det att som förälder delta i utvecklingssamtal? I de flesta fall innebär det att lyssna till en lärare, vars arbete man endast hört talas om.

Comenius stod inför samma problem. Han menade att problemen inte försvinner från skolan, om de inte först löses med familjen. Det gäller att engagera föräldrar, att inte bara se till att barnen uppfyller skolplikten och kommer till skolan. Det krävs dessutom att föräldrarna dagligen kontrollerar hur det går i skolan. ”Hur de än svarar, så är det nyttigt, för man har fått dem att tänka efter och tala.”

Comenius påpekar att största problemet med bristande engagemang beror på lärarna. Det är dessa som måste engageras främst. ”En okunnig lärare, en lat ledare, är inget annat än en skugga, ingenting.” Comenius löser detta genom att kräva att lärare tänker över vikten i läraryrket. Vidare att de kontinuerligt vidareutbildar sig. Detta innebär att de ”visar ständigt exempel på flit och hälsosamt tålmodigt arbete framför elevernas ögon”.

Men hur fungerar det då praktiskt kan man undra. Hur motiverar man lärare till att vidareutbilda sig? Det är faktiskt rektorns uppgift att motivera lärarna, enligt Comenius. Främst bör en rektor skaffa bra lärare. Vidare outhärligen delta i skolans aktiviteter. Vidare bör skolorna, enligt Comenius införa individuella löner, baserade på vidareutbildning och engagemang. Varje lärare bör erhålla noggranna arbetsbeskrivningar, så alla är medvetna om sina plikter. Slutligen är det rektorns uppgift att besluta om skolreglerna, vilka bör gälla för hela skolan och låta ”alla skolregler två gånger årligen uppläsa”.

Hur bör då undervisningen ske?

”Barn, sa Pestalozzi, lär sig genom imitation av vuxna och genom egen aktivitet, som initieras av naturliga behov”⁸. Vidare menade Celestine Freinet ”Arbetet ska vara den bärande principen, drivkraften och filosofin bakom folkets skola”⁹. Just att genom arbete lära sig var något som kännetecknar de flesta pedagogers tänkande. ”Pedagogik genereras inte av sig själv, utan endast av att man ställer sig i ett kärleksfullt förhållande till eller i konflikt med andra uttryck i nuet” (Loris Malaguzzi (1921-1994))¹⁰ Ändå är det få som löser problemet hur man får lärare till att vara en bra lärare. Alltså inte vad en bra lärare gör, utan hur en dålig lärare omvandlas till en bra.

Comenius skrev ”Varför ska läraren ha öron, om inte för att låta dem upprepa och observera, hur de upprepa, för kunskapen växer genom sysselsättning. Ty den mänskliga naturen är att vara verksam, den fröjdar sig vid rörelse och övningar, om vi klara att styra den och inte slappnar av.” Comenius försökte engagera lärarna vid skolan i Uhersky Brod. Han började med att försöka uppmana lärare och elever till större flit med skriften, ”De ratione studii” av Fortia¹¹ i vilken alla uppmanas till att ordentligt lyssna, öva och lära.

Då denna inte fungerade, så skrev Comenius ”Fortius redivivus”, i vilken han ordentligt bevisar sina påståenden med en mångfald exempel. Han menar att skolan bör vara ”som trädgårdar, där stat och kyrka låter uppväxt ske” och där lärare ska fungera ”som en företagsam byggmästare, kunskapens skog från alla sidor nedhugger” eller ”likt en bra herde vid sin fårhjord, vilken är ständigt närvarande och skyddande”.

”Att läseböckerna fylla sin nyttiga uppgift är obestridligt. Om de fylla den nöjsamma är mer tvivelaktigt” skrev Ellen Kay¹². Comenius blev känd under sin livstid för att ha skrivit läroböcker, bl a världens första lärobok med illustrationer. Liksom Ellen Kay funderade han säkert på problemet med läroböcker i skolorna, för i uppsatsen Fortius redivivus skriver han:

”Speciellt klagar lärarna på läroböckerna och svårigheter med den nya språkläran. Om de inte slutar, vågar jag förse denna med scioppianska titeln: Den filosoferande språkläran, utgiven för att nybörjare ska bli mästare och mästare nybörjare. Om nämligen inte lärarna vill framåt, så går eleverna på iallafall och om inte era, så då andra på andra platser.”

Alltså verkar inte alla lärarna ha varit entusiastiska när det gäller Comenius läroböcker och då kan man förmoda (ej historiskt belagt!) att desamma inte heller uppskattade skriften i vilken de uppmanas till större flit. Så Comenius drog slutsatser och kom på lösningen! Tidigare (Lesno 1636) hade han på försök låtit uppföra pjäser i skolan, men kritiserats hårt, för att pjäserna inte var tillräckligt fromma.

”För att engagera eleverna och lärarna denna gång, så utgick Comenius från sina läroböcker och skrev helt nya, barnanpassade pjäser, vilka uppfördes på latin för föräldrar och andra elever. Vilken uppgift i pjäsen eleverna skulle få bestämdes utifrån deras vitsord, men i övrigt överlät han åt dem att utveckla sin uppfinningsrikedom. Redan vid första föreställningen, då ett femtiotal elever framförde i dialoger ett antal kapitel ur den latinska läroboken, så hade man överraskande framgång. Lärarna blev tvungna att erkänna att eleverna vid framförandet gav prov på en ovanlig säkerhet. Elever, vilka för några veckor sedan inte kunde mer än ett fåtal ord framförde utan fel långa passager, uppförde sig väl och naturligt, var orädda och många visade även prov på initiativförmåga. Samtidigt fick även föräldrarna äntligen se, att deras önsningar blivit uppfyllda. Alla enades att Comenius med teatern lyckats visa, att man kan lära sig både ämnet, korrekt uppförande och att exempel verkar effektivare än oändliga tillrättavisningar. Dessutom sporrade teatern eleverna till eget arbete och egna idéer. I slutet av maj 1654 uppförde Comenius även en pjäs utomhus, där man utnyttjade trädgårdens arkitektur.”¹³

Comenius gav även ut åtta teaterpjäser lämpliga för skolelever, Schola Ludus (Skolteater)¹⁴. Hos Comenius hade ordet ”skolteater” betydelsen av en teater av elever i skolan, för föräldrar och andra. Genom teaterstycken, på ett främmande språk, författade av lärare, uppförda av elever, för föräldrar, så uppfyllde Comenius i stort sett alla krav som ställs på dagens skola.

Även i dagens skola fungerar säkert precis samma lösning utmärkt. I självaste Lpo 94 står ju: ”Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse”¹⁵. Comenius menar att lära av vuxnas exempel fungerar bäst för undervisning. En slutsats man kan dra av detta är att dagens skolelever obligatoriskt bör få gå på teater. Själva ordet, ”skolteater” verkar också i svenskan användas för skolelevers teaterbesök vilket illustreras av ett antal texter från internet:

”Statens kulturråd arbetar för att tillgången till barn- och ungdomsteater och dans ska öka i landet.” (Statens Kulturråd)¹⁶, ”Varje kommun har en skolteatersamordnare och genom regelbundna träffar och täta kontakter med dessa planeras turnéerna. Bildningsförbundet köper sedan upp ett stort antal föreställningar från varje producent, vilket innebär betydligt lägre kostnader. (Blekinge Läns Bildningsförbund)”¹⁷, ”Arrangörstöd till förskole- och skolteater uppförd av fria dans- och teatergrupper” (Uppsala Kommun)¹⁸.

Ordet ”skolteater” (212) är långtifrån lika väletablerat som ”barnteater” (1670) eller ungdomsteater (1420), enligt sökmotorn Google¹⁹ på internet (siffror i parantes anger antal hemsidor med respektive ord).

Ändå borde teaterbesök bara innebära en inledning. Alla skolelevers teaterbesök borde resultera i att de uppför egna pjäser, med teatern de besökte som förebild. Då finns ett uttalat syfte redan innan teaterbesöket, vilket till och med kan förstärkas - för att ”lösa” ekonomiska klassproblem, så kan klassen sälja egentillverkade teaterprogram. Detta kan vara ett värdigt alternativ till försäljning av bullar föra att bekosta en skolresa. (Comenius själv, när han skulle börja undervisa vid skolan i Uhersky Brod, ställde som krav att ha tillgång till en tryckpress!) Dessutom innebär teater applåder, detta troligen världens äldsta, bäst fungerande och vanligast förekommande betygssystem.

Någon form av form av teater har troligen alltid funnits i skolorna. Den har vanligen inte initierats av skolöverstyrelsen, utan av entusiastiska lärare. Dessa har själva sökt reda på lämpliga pjäser, ibland anpassat dem och stått för organiserandet. De teaterstycken som uppförts har därför oftast varit på svenska. I det fåtal fall då pjäser på främmande språk framförts, så har knappast lärare och elever haft någon möjlighet till att välja.

Att barn inte är främmande för att tala främmande språk offentligt kan på ett skämtsamt sätt exemplifieras, av min son Simon²⁰, som till smickrade dagisfröknar glatt börjat svara ”Yes baby”, när de ber om något. I min dotter Nikis klass 4F, uppfördes i samband med ämnet engelska en liten pjäs²¹. Denna framfördes tyvärr inte för föräldrarna, utan endast för ett fåtal lärare. Det intressanta är att när jag frågade ut henne om pjäsen, två månader efter att de spelat den, så mindes hon inte bara sina egna repliker ”I am the Queen. I am fat.”, utan även ett antal andra barns repliker och familjen hade väldigt roligt, när hon genast ville och fick visa, hur de spelat pjäsen i skolan.

Jag anser det viktigt att inte bara öva in en pjäs, utan även att barnen får framföra den för föräldrar. Att höra en hel klass framföra, på främmande språk en teaterpjäs engagerar säkert varje föräldrar. Uppgiften ger praktisk användning av språket, tränar läsning, uttal och gör det lätt för läraren att motivera eleverna.

Det problem som finns idag är detsamma som på Comenius tid. De flesta vanliga lärare har inte tillräckligt med tid och kunskaper. Att själva skriva eller omarbeta en pjäs, på kanske ett främmande språk är säkert en utmaning de flesta lärare skulle tveka inför.

Det som alltså krävs i dagens skola, utifrån Comenius idéer och undervisning, applicerat på dagens skolor, är att redan i läroböckerna införa ett antal pjäser. Vidare bör man skapa ett komplett bibliotek med åldersanpassade teaterstycken, helst på olika språk, lämpligt att använda vid situationer som kan uppstå i skolan, för att belysa olika problem, göra detta tillgängligt för lärarna och uppmärksamma dem på detsamma.

Referenser

- ¹ Freund, Peter (2001-10-03). *Konsten att orka hålla sig vaken i skolan*, <http://www.prirefre.com/lhs/>
- ² Kožík, František, (1979). *Světlo v temnotách*, Státní pedagogické nakladatelstvo, n. p., 1970
- ³ Comenius, Jan Amos, (1652), *Fortius redivivus, De pellendaè Scholis Ignavia*, Uhersky Brod Tjeckiska översättning: Zoubek, F. J., (1872). *Fortius oživený, jak lenivost ze škol vypuditi*", <http://citanka.cz/komensky/forttoc.html>
Tysk översättning: Beegera, Jul. och Leutbechera, J. (1874 och 1875), *Wiederbelebter Fortius oder uber die Vertreibung der Tragheit aus den Schulen*
- ⁴ Comenius, Jan Amos (1652), *Fortius redivivus, De pellendaè Scholis Ignavia*, Opera Didactica Omni (1657, nyutgiven 1970, i utsökt vacker läderinbunden upplaga), Academia Scientiarum Bohemoslovenica, 2:a delen, s. 759-775.
- ⁵ Härnsten, Gunilla (2001-11-27), *föreläsning Kvinnliga pedagoger ur ett historiskt perspektiv*, om Mary Wollstonecraft (1559-1797): "hon läste först och översatte sedan hur hon trodde att det var"
- ⁶ Gars, Kristina (2001-10-30), *föreläsning Det gemensamma ansvaret pedagoger - föräldrar*
- ⁷ Mattson, Mats (2001-12-04), *föreläsning Relationen mellan forskning och utvecklingsarbete*
- ⁸ Svedberg, L. & Zaar, M. (1998), *Boken om pedagogerna*, Stockholm Liber, Traditionernas framväxt, av Gerd och Gerhard Arfwedson, s. 56
- ⁹ Svedberg, L. & Zaar, M. (1998), *Boken om pedagogerna*, Stockholm Liber, Nordeheden, Inger: Arbetets pedagogik, s. 163
- ¹⁰ Svedberg, L. & Zaar, M. (1998), *Boken om pedagogerna*, Stockholm Liber: Dahlberg, Gunilla och Åsén, Gunnar: *Loris Malaguzzi och Reggio Emilia*, s. 183
- ¹¹ Van Sterk, Ioachim "Fortia" (1512), *De ratione studii*
Erasmus, Desiderius, (1512), *De ratione studii*
- ¹² Key, Ellen (1996), *Barnets Århundrade*, Ny utgåva med förord av Olaf Stafsgeng, Informationsförlaget, s. 197
- ¹³ Kožík, František, *Světlo v temnotách*, Státní pedagogické nakladatelstvo, n. p., 1970, fritt översatt av Peter Freund, enligt Wollstonecraftmetoden (a.a.)
- ¹⁴ Comenius, Jan Amos (1652), *Schola Ludus*, Opera Didactica Omni (1657, nyutgiven 1970, i utsökt vacker läderinbunden upplaga), Academia Scientiarum Bohemoslovenica, 2:a delen, s. 831-1039
- ¹⁵ Läroplan för det obligatoriska undervisningsväsendet (Lpo 94), s. 19
- ¹⁶ Statens Kulturråds hemsida, http://www.kur.se/index.asp?art_id=2705&kat_huv=Kulturrådet
- ¹⁷ Blekinge Läns Bildningsförbund, <http://www.blb.k.se/kultur.htm>
- ¹⁸ Uppsala kommun, Kulturförvaltningen, Kulturverksamhetens hemsida, <http://www.uppsala.se/kulturförvaltningen/kulturverksamhet/bidrag/#arrangörstöd>
- ¹⁹ För denna test användes Google, <http://www.google.com/>. Samma sökning på <http://www.altavista.se/> gav: skolteater (211), barnteater (1651) och ungdomsteater (604)
- ²⁰ Freund, Simon (1996-) går vid Montessoriförskolan Myggan, Rotebro
- ²¹ Freund, Niki (1991-) studerar vid Adolf Fredriks Musikklasser, Stockholm

Bilaga A

Bakgrund till texterna de 3 texterna

Jan Amos Comenius levnadsbeskrivning, Fortius redivivus svensk moderniserad och Fortius redivivus svensk

I förra kursen, Språk, Estetik och Kommunikation, skrev jag en uppsats, med titeln "Konsten att lyckas orka hålla sig vaken i skolan". Jag fascinerades av hur man av lärares exempel kan lära som lärare - efter att ha somnat vid en föreläsning. Sedan blev jag genom mina föräldrar och genom studierna uppmärksam på Jan Amos Comenius. Denne var en ledargestalt av fascinerande mått, vilken på sin tid, liksom även idag känns aktuell.

Eftersom jag är tvåspråkig, där tjeckiska är mitt modersmål, föll det sig naturligt att jag läste om honom även på tjeckiska. Först läste jag boken "Svetlo v temnotách" ("Ljuset i mörkret") av Frantisek Kozik, vilken berättar på ett lättläst sätt om Comenius liv.

Sedan fascinerades jag av den lilla boken Modersskolan, utgiven 1913, vilken fanns i en ålderdomlig, men väljord översättning. Jag började faktiskt att skriva mitt arbete, utifrån att modernisera denna bok till nutida språk och sedan med innehållet som grund hänvisa till dagens undervisning och undervisningsmetoder. Men efter att ha hämtat in hela boken till datorn, dock innan jag ens hunnit behandla densamma, så fann jag att exakt detta arbete i utmärkt form 1989 gjorts av professor Thomas Kroksmark. När jag lånade 1989 års upplaga av Modersskolan, så kunde jag konstatera att det vackra, ålderdomliga språket ersatts av en effektiv, modern svenska. Boken upplevdes då som helt modern. Dessutom hade den kompletterats med en väl tilltagen inledning om Comenius liv och läror.

Jag lånade då pliktskyldigt Didactica Magna, Comenius klassiska undervisningsverk och konstaterade faktiskt att även denna blivit moderniserad av Thomas Kroksmark, till en del med samma inledning om Comenius.

Alltså sökte jag efter en annan vinkling på mitt arbete och letade på internet. Till min förtjusning fann jag på en tjeckisk sida diverse verk av Comenius och bland dessa "Fortius redivivus", översatt till tjeckiska, med undertiteln "Hur fördriva lättjan från skolan". Jag sökte därefter förgäves om denna text sedan tidigare utgivits på svenska. Jag fann den latinska texten i LHS referensbibliotek på Konradsberg, i ett vackert läderinbundet samlingsverk, Opera didactica omni, från 1957.

Comenius skrift "Fortius redivivus, blev till vid en annan tid, men hade tydligen samma syfte, som min egen text som jag skrev för en månad sedan. Alltså satte jag glatt igång med att översätta texten, vilken i originalformatet uppgår till 40 sidor, för att inte bara klara av kursen, utan även för att bidra aktivt till att uppmärksamma denne lärare vilken av många kallas "didaktikens fader".

Även om inledningarna till Modersskolan och Didactica Magna behandlar både Comenius liv och hans didaktiska teorier väl, så var jag inte nöjd med dessa. Det som fascinerat mig med Comenius liv var framförallt de rika erfarenheter han hade lärare, utifrån vilka han skrev sina skrifter. Denna vinkling tycktes mig inget av verken ha belyst tillräckligt. Dessutom, har man författarambitioner, så har man.

Alltså skrev jag en ny, svensk levnadsskildring, utifrån den tjeckiska boken, främst inriktad på Comenius livsöde.

Sedan läste jag vad man skulle skriva, egentligen. Alltså började jag skriva från början för att få "3-5 sidor"

Peter Freund
Stockholm 2001-12-03

Bilaga B

Jan Amos Comenius, en lärares levnadsöde
av Peter Freund

Jan Amos föddes den 28 mars 1592, i staden Uherský Brod eller Nivnice. I Uhersky Brod finns idag ett hundraårigt museum över Comenius. Samma år dog Johan den III och Sigismund blev Sveriges konung. Borta i England uruppförde William Shakespeare pjäsen "En Midsommarnattsdröm".

Jan Amos föddes i en lycklig och ganska förmögen mjölnarfamilj. De var medlemmar i Brödrarskapet, en evangelisk kristen kyrka, i vilken Comenius deltog aktivt under hela sin livstid.

Det Tjeckiska Brödrarskapet, senare ibland kallat "för-kalvinisterna" skapades 1458 och tack vare dem fick tjeckiska folket Europas första översättning av bibeln, där man istället för latin utgick från de ursprungliga språken, hebreiskan och grekiskan. Brödrarskapet reagerade mot att många präster mer såg till det egna välbefinnandet än själsligt arbete, så som det stod i bibeln. Brödrarskapet bestod främst av präster och var en utvald sammanslutning av människor vilka verkligen försökte leva enligt evangeliet. Av dessa präster i Tjeckien vilka försökte reformera kyrkan, blev kanske den mest kände, Jan Hus, vilken för sin kritik av den katolska kyrkan brändes på bål 6:e juli 1415. Nästan exakt hundra år senare, gjorde sig Martin Luther känd för nästan samma teser i Tyskland.

Vid tolv års ålder blev Jan Amos föräldralös och flyttade till sin tant i Straznice, där han började i skolan. Innan skolan hade hans far fungerat som lärare och Comenius upplevde skolan som en institution där vetgirighet snarare kvävdes än uppmuntrades. Han förblev inte länge i skolan, för rövare, uppmuntrade av den katolske kejsaren Rudolf plundrade de protestantiska, rika provinserna och brände ner staden Straznice. Genom skogen tvingades den fjortonårige pojken att fly till Nivnice där han hade släktingar.

Den unge pojkens flit och talang uppmärksammades av Brödrarskapet och de hjälpte honom att komma in till latinskolan i Prerov. Likaså i denna skola utmärkte han sig och blev omtyckt av biskopen Lanskys, vilken lovade honom sin dotter Johanna till hustru. Vid denna tid antog han även sitt andra namn, Amos, efter latinets ord Amous, vilket betyder den käre, älsklingen. Han ägnade sig också flitigt åt latin. Anledningen var att han då kunde läsa de bästa tankarna från filosofer och poeter som Cato, Seneca, Cicero, Ovidius, Vergilius och andra. Som en av de bästa eleverna blev han skickad till högskolan i Herborn, som då hade både gott rykte och utmärkta professorer. I Herborn lärde han känna professor Piscator, vilken gett ut en kalvinistisk bibel 1604 och diskuterade med denne uttolkningar av bibeln.

Han anlände till universitetet ungefär samtidigt som "den svenska skaldkonstens fader", Georg Stiernhielm och påverkades liksom denne av den öppna och vidsynte unge professorn Johan Henrik Alstedius. (Det är inte otroligt att Comenius och Stiernhielm kände varandra, något som verkar ännu troligare med tanke på att Johan Skytte var den som Comenius hade mycket kontakt med. Och Johan Skyttes sekreterare var Georg Stiernhielm. Detta skulle på ett helt nytt sätt förklara Comenius intresse för Sverige, än vad som hittills dokumenterats!) Comenius drömde om att återuppliva det tjeckiska språket och han talade med sina vänner om detta på universitetet. Han ansåg att han på tjeckiska kunde uttrycka alla slags tankar, men vännerna tvivlade att språket räckte till lika bra som latin. Han beslutade sig då för att skapa en tjeckisk-latinsk ordbok och där bevisa att tjeckiskan kan uttrycka allt lika väl som latin.

Sista året av sina studier övergick han till att studera vid universitetet i Heidelberg, dels för att lyssna till professor Parea, som föreläste om världsfred och även för att delta i firandet av Friedrich Flack, evangelikernas hopp, Alberta, den engelske kungens dotter. Han träffade här andra studenter, som exempelvis Georg Hartlib. Han hade nyss fyllt 21 år och önskade skriva ett stort verk om allt vetande, likt det Alstedt skrev, för det tjeckiska folket, när han såg hur mycket på tyska det fanns vid Heidelberg.

Flera källor nämner att Comenius i januari 1614 i Heidelberg köpte av änkan efter matematikern Christman astronomen Kopernikus epokgörande skrift om planeternas rörelse, i samband med att han reste från Herborn tillbaka till Tjeckien.

Han blev när han återkom lärare och rektor vid skolan i Prerov och lärde då aktivt ut till ungdomen. Han provade redan här sina undervisningsmetoder, att samtala med eleverna, på skolan där han en gång själv studerade. År 1616 blev han prästvigd.

År 1618 gifte han sig med Magdalena Vizovska, oäkta dotter till Prerovs borgmästare. Familjen flyttade senare till Fulneck och Comenius blev ansvarig för kyrka och skolan i den södermähriska staden, dit medborgare från Prerov skickade sina unga att lära sig latin och tyska.

Det var ett händelserikt år, med ett stort antal kometer, något som lär ha förebådat stora epidemier. Den 15:e maj fann Kepler den tredje planetlagen. Den 23:e maj kastade missnöjda protestanter två rådherrar trogna den katolske kejsar Ferdinand av Österrike-Ungern ut genom fönstret i Prag och startade därigenom den följd av händelser vilka medförde det 30-åriga kriget. René Descartes, då 18 år gammal tog samma år värvning i Holländska armén för att kunna tänka. Samma år blev lord Francis Bacon kansler i England.

Äktenskapet blev lyckligt och Comenius ägnade sin tid för skolan, kyrkan och för att skriva. Vid sina resor tillbaka till Uhersky Brod till systerarna, så utarbetade han kartor, då han var missnöjd med dåtidens. Han började nu även att författa sina första encyklopediska och historiska skrifter. Han samlade även exempel på tjeckisk talesätt, sägner, visor och annan tjeckisk kultur. Han såg det tjeckiska folkets lidanden, och skrev om detta i skriften "De förtrycktas rop till himmelen", med undertiteln "eller vad vi göra, när ej mer i världen finnes någon vilken beklaga oss eller åtminstone hörsamma vår klagan".

(Denna skrift nämns i förordet av Thomas Kroksmark till omarbetningen av boken Modersskolan, sid 16-17, med orden "Det var här som han utarbetade sin första didaktiska skrift, en liten latinsk språklära som skulle underlätta elevernas studier i det latinska språket." Denna uppgift tycks vara felaktig, jämfört med andra, tjeckiska källor, bl a Frantisek Kozik, Svetlo v temnotách, sid 30.)

Slaget vid Vita berget 1620 (Bílá Hora) beseglade protestanternas makt i Tjeckien och katolska soldater började härja fritt i protestantiska Tjeckien och röva. Comenius och staden Fulneck, besök av spanska legoknektar, vilka obarmhärtigt utrotade prästerna. Comenius fick fly för sitt liv till bergen, samtidigt som Magdalena skulle föda sitt andra barn.

I början av sitt liv som flyktling tänkte han bara på sitt hem och familj i Fulneck. Han gömde sig i Brandeis i Mähren hos Karl de Zerotin och skrev vid denna tid några kända klagoskrifter som behandlar det tjeckiska folkets lidande. Han skickade 1622 några brev via bud hem, men när budet återvände fick han veta sin familjs öde. De spanska soldaterna hade inte skadat hans familj, i soldaternas spår följde pesten och hela hans familj, två söner och hans fru Magdalena hade dött.

Som lärare och präst tyr sig människor till Comenius och han skrev vid denna tid en skrift i dialogform, kallad "den sorgsne" (Truchlivý). Denna skrift utkom i hemlighet i Prag 1622 och gjorde att alla Comenius verk omedelbart blev bannlysta och brändes på bål.

Karl av Zerotin kunde inte längre gömma Comenius och denne blev jagad likt fredlös, då soldater ordnade riktiga klappjakter efter brödraskapets präster. Samtidigt, då han sökte under en tid tillflykt hos familjen Cyril, så kom han nära familjens dotter Dorotea och de gifte sig på hösten 1624, då Comenius var 32 år gammal. Kort därefter deltog han i en hemlig samankomst med brödraskapet och de bad honom att undersöka i utlandet var de skulle kunna leva i exil och han gjorde en resa till Polen och Tyskland.

Under en natt 1628 så flyttade en rad familjer i hemlighet till Lesno i Polen. Dit medförde även Comenius en del böcker kring didaktik, ett ämne som fascinerade honom. Bland de lärare som lär ha påverkat nämns:

Mathurin Cordier (1479 - 1564), Francis Bacon (1561-1626), Tommaso Campanella (1568-1639), Johan Henrich Alstedt (1588-1638), Wolfgang Ratke (1571-1635), Johann Valentin Andreae (1586-1654), men de är säkert endast ett fåtal av de författare som lär ha inspirerat Comenius. Med de flesta samtida försökte han etablera kontakt genom korrespondens. Vissa svarade, som Andreae, andra, som t ex Ratke inte.

Vid samma tid välkomnade den protestantiska världen Gustaf den II Adolf. Vid slaget vid Breitenfeld 1630 vann svenskarna och även utvandrade tjecker skyndade till Prag. Comenius skyndade sig att färdigställa. Men när kejsaren återtog Tjeckien, så återvände Comenius till arbetet.

I Lesno blev Comenius automatiskt ansvarig för ungdomens studier. Han fick även ansvaret för tryckeriet som Karl av Zerotin i hemlighet låtit frakta till Lesno. När pesten drabbade staden, så skrev Comenius en undervisande skrift, vilken hjälpte till att bekämpa smittan och även närmade polska befolkningen med theckerna. Själve borgmästaren Jan Schlichting tackade Comenius för detta.

Under vistelsen i Lesno utkom "Världens labyrint och hjärtats paradis" (1631), en alegori om världen, läran, tron och lidandet. Boken "Den öppnade gyllene dörren till språken" (Janua linguarum reserata, 1631), en lärobok i latin, gjorde Comenius världsberömd. Nya utgåvor på franska och engelska planerades.

I den tjeckiska utgåvan förenade han läroboken med talesätt under titeln "De gamla tjeckernas vishet". Många av Comenius tjeckiska handskrifter från denna tid lade han åt sidan och de glömdes bort. Två hundra år senare återupptäcktes handskrifterna av den tjeckiske forskaren Jan Evangelista Purkyne i Lesno.

Han skickade vid denna tid till några betydelsefulla personer sitt latinska undervisningsverk, Didactica, för att få gensvar. Men han blev besviken, eftersom många av hans krav i boken ansågs överdrivna.

Gustav den II Adolf vann slaget vid Lützen 1632, men dog samtidigt och därmed hoppet om att kunna återvända, ledda av protestantiske "vinterkonungen".

Georg Hartlib som Comenius lärde känna vid Heidelberg hade en bror, Samuel Harlib (1600-1662). Det han från sin bror fick höra om Comenius fick honom att tro att Comenius kunde förverkliga föreställningen på en utopistisk, fredlig värld, utifrån upplysta medborgare. Han skrev därför till Comenius. När Comenius fick begäran, så skrev han ett utkast till pansofin, läran om allt. Hartlib väntade inte ens på författarens samtycke, utan tryckte detta under namnet Förspelet till Comenius ansträngningar (Conatuum Comenianorum praeludia 1637). När Comenius fick svaret från Hartlib, så blev han förvånad, för inte ens han hade vågat trycka något som skulle skapa så många fördomar.

Samtidigt blev han vald till rektor vid skolan i Lesno. Därför införde han en nyhet i studierna. Han skrev och uppförde med eleverna teaterföreställningar, som en del i undervisningen. Dom första teaterämnet valde han

Diogenes öde och hans omvandling från godtrogen yngling till filosof. Omgivningen klagade dock att ämnet inte var tillräckligt fromt.

Under denna tid, förutom undervisning, ansvar för skolan, så ansvarar han även för alla teologiska strider som utvecklas, mellan olika troenderikningar och Comenius för brödraskapets talan i dessa teologiska "skriftdueller".

År 1641 mottog Comenius tre brev, vilka alla innehöll begäran att Comenius ska resa till England, vilka Hartlib skickat med olika kurirer. Han sa adjö till sin hustru och till sina döttrar Kristina och Beata. Från Gdansk steg han på båten, vilken blåste bort till skandinavien i en storm och sedan blåste tillbaka till Gdansk. Men han lät sig inte stoppas. Comenius trodde att han reste som okänd resenär. Han visste inte att Hartlib tillhörde en våghalsig parlamentsgrupp engagerad mot kungen Karl I och mot biskopars och kyrkan vilken önskade behålla egendomar. I gruppens förgrund stod revolutionspolitikern John Pym och medlem var även diktaren John Milton.

Redan vid hamnen välkomnades Comenius av en grupp betydelsefulla männen. Han träffade i England John Durys sekreterare Peter Figul-Jablonsky, vilken var en av Comenius elever från Lesno. Han träffade även Václav Hollar, en känd tjeckisk exilmålare, vilken tog tillfället i akt och skapade ett porträtt av Comenius,

I England lärde han känna stenografi för att föra anteckningar i skolorna. Han blev imponerad att många studenter studerar grekiska och hebreiska. Allt verkade fungera väl, Comenius vän, biskop Williams blev ärkebiskop. Sedan gick katolikerna i Irland till uppror. Hela omgivningen verkade plötslig upprorisk och trots att vännerna bad Comenius att vänta, så beslutade han att resa. Också hans fru sände honom ett brev fullt med tårar, där hon bad att han inte skulle flytta familjen till ett land, vars språk de inte kunde förstå.

Han funderade på att åka till Frankrike, dit kardinal Richelius sekreterare inbjudit honom. Han fick även en inbjudan till Sverige. Han hade sedan tidigare haft korrespondens med Ludvig de Geers söners lärare, Hotton, samt även med de Geers förvaltare Wolzogen. John Dury hade också han berättat för Comenius om de Geer. Comenius kom till Sverige 1641 och träffade Axel Oxenstierna, Ludvig de Geer, Rene Descartes, Johannes Mathiae och drottning Kristina. Drottningen lär ha tilltalat honom på flytande latin och bekräftade att hon lärt denna från Comenius lärobok. Han fick av Axel Oxenstierna uppgiften att skriva läroböcker för svenska skolan. Då han tänkte på sin familj så beslutades att han skulle bosätta sig i den svenska hamnstaden Elbing. För Comenius arbete fick de Geer även betala understöd till exilbefolkningen i Lesno och Ungern. Comenius tröstade sig med att han genom sitt arbete även indirekt hjälper sina bröder. Han reste till Turin för att delta i ett viktigt kyrkomöte och ådrog sig Sveriges missnöje. År 1646 reser han till Sverige och visar upp de olika läroböckerna som han författat för en skolkommision.

År 1648 väljs Comenius till biskup i brödraskapets kyrka och han väljer att flytta tillbaka till Lesno. På färden tillbaka blir Dorotea sjuk och dör snart efter ankomsten till staden. Comenius får ta hand om de två döttrarna och den yngste pojken Daniel. I Lesno börjar han åter undervisa både i skolan och unga präster.

Mot slutet på mars 1650 anordnades en sammankomst i Lesno där företrädarna för de främsta ur brödraskapets kyrka från Polen, Preussen och Slesien träffades och behandlade situationen efter den Westfaliska freden 1648. För Sverige blev denna fred lycklig, för man fick stora markområden, men för det tjeckiska brödraskapet förstod man att möjligheten att återvända till ett från Habsburgarna befriat Tjeckien därmed var förlorad.

De Ungerska bröderna krävde speciellt att någon från kyrkan ska besöka dem och de önskade med ett särskilt tillägg just J. A. Comenius, vilken de inte sett på över 25 år. Detta sällskap enades om att bifalla förslaget och sända Comenius till bröderna i Ungern med ett speciellt brev till Zigmund Rakosi, samt brev till rektorn Jan Tolnaie, vilken var under många år god vän till Hartlib i England. Rakosi inbjöd även Comenius till överläggningar om skötseln av skolan och andra pansofiska ansträngningar. Vidare skulle man meddela att trots den Westfaliska freden, så hade man bestämt att brödraskapets kyrka inte skulle upphöra.

För att ordna sina familjeförhållandena och sina barns vård innan resan, så gifte han sig för tredje gången, med Jana Gajusova. De två äldre systrarna gifte sig kort därefter. Alberta gifte sig med Comenius elev Peter Figulus och Kristina gifte sig med sonen till Johanna, vilken biskopen i Prerau lovat Comenius till hustru för 44 år sedan. Alltså förenades ätterna i den andra generationen iallafall.

Under tiden mella påsk och pingsthelgen reste Comenius till övre Ungern och uppgjorde sin vistelse i Blatny Potoce, dit han återkom permanent mot slutet på vintern samma år 1650, då han alltså var 58 år. Blatny Potok en stad som ligger vid foten av vinbärande sluttningar. I skolan, där hans tidigare lärare, Alstedt och Piscator undervisat och där hans läroböcker användes mottogs han med glad vördnad.

Hertiginnan Zuzana önskade skapa en ny skola och bad Comenius att bosätta sig i staden och bygga upp denna. Även rektorn vid skolan Jan Tolnai bad Comenius om detta. Alltså föll Comenius för frestelsen att bygga upp en skola helt enligt sina egna idéer.

Han krävde ordentliga löner till lärarna. Han genomdrev att skolan skulle få ett tryckeri för skolböcker. Han krävde stipendier för fattiga och ordnade med plats för begåvade studenter från Lesno i skolan vid Blatny Potok. Han grundade alltså en pansofisk skola, vilken dock bara växte till tre årskurser. För ständigt kämpade han mot motsättningarna med rektorn Tolnaie och lättjan hos eleverna.

Comenius försökte att väcka eleverna till större flit år 1652 med två traktat med samma namn: "De ratione studii", dels av humanisten Fortia och dels av Desideria Erasmus.

Den förste var en holländsk humanist, vid namn Ioachim van Sterk, kallad Ioachimus Forius Ringelbergius, född i Antwerpen år 1499. Fortia var professor i filosofi och astronomi i Paris, Orleans, Bryggen, Lyon och Basel. Han dog ungefär 1536. Fortia skrev till sina skrifter en inledande studie: "De ratione studii", i vilken han råder ungdomen att flitigt och ordentligt lyssna, öva och lära.

Den andre var den kände humanisten och Fortiers vän, Desiderius Erasmus av Rotterdam, född 1467, en aktad man och eftersökt av regenter och de andliga, senare avskydd av katolikerna och protestanter. Han dog 1536. Erasmus skrev 1512 en speciell annan skrift, "De ratione studii", i vilken han betonar den dubbla kunskapen, den sakliga och den skriftliga och uppmanar eleverna till studier och övning.

Både dessa skrifter hjälpte inte mycket, så därför skrev Comenius själv en ny skrift: "Fortius redivivus", i vilken han ordentligt bevisar sina påståenden med en mångfald exempel och uppmanar eleverna, lärarna, skolledningen och skolstyrelsen till större flit och ordentligare arbete till nytta för skola och studier.

Han arbetade hårt på att skapa läroböcker, i vilka illustrationerna tillsammans med texten ska skapa en enhet och möjliggöra att barnen ska kunna lära orden, samtidigt som de lär känna tingen. Han gjorde försöksexemplar, kallad Lucidarium och sökte aktivt efter någon som kunde skapa illustrationer som passade. Han skickade, sin vana trogen trycken till vänner, främst till Samuel Hartlib för att få gensvar.

Efter tre år i Blatny Potok med ständiga motsättningar visade Comenius att föräldrarna, adeln inte förstod hans ansträngningar och önskar inte att göra skolan behagligare för eleverna. Han bestämde sig då att försöka med teater liksom tidigare i Lesno. Skolföreståndarna var advundsjuka på Comenius, vilken födde sin familj med sin lön och dessutom hade ordnat med gratis studier för tolv av sina skyddslingar från Lesno. Han genomdrev ändå att teaterföreställningarna skulle bli av och alla hans motståndare följde med stor spänning utvecklingen. För att denna gång undvika teologisk kritik, så valde han några kapitel från latinläroboken. Vilken uppgift i pjäsen eleverna skulle få bestämdes utifrån deras vitsord, men i övrigt överlät han åt dem att utveckla in uppfinningsrikedom. Redan vid första föreställningen, då ett femtiotal elever framförde i dialoger tjugo kapitel ur den latinska läroboken, så hade man överraskande framgång. Lärarna blev tvungna att erkänna att eleverna vid framförandet erhållit en ovanlig säkerhet. Elever, vilka för några veckor sedan inte kunde mer än ett fåtal ord framförde utan fel långa passager, uppförde sig väl och naturligt, orädda och många visade även prov på uppfinningsförmåga.

Nästföljande teaterföreställningar hade ännu större framgång och stor publik. Främst föräldrarna fick äntligen se, att deras önsningar blivit uppfyllda. De enades att Comenius med teatern lyckats visa att man kan lär sig både ämnet, korrekt uppförande och att exempel verkar effektivare än oändligt antal tillrättavisningar. Dessutom sporrar teatern eleverna till eget arbete och framkallar föräldrarnas belåtenhet. Skolföreståndare Tarsalli själv konstaterade, att Comenius framgång innebär en seger över det obildade, vilket tyngt det ungerska folket dittills. På lärarnas förslag sammanställde Comenius en förteckning över teaterpjäser lämpliga att uppföra och ordnade även en turordning. Hela verket kallade han för Skolan på scenen (Schola ludus).

I slutet av maj 1654 uppförde i hertiginnan Zuzanas trädgård Comenius en pjäs med sina skolelever, där han även visade prov på kunnigt utnyttjande av utomhusmöjligheter och slottets arkitektur. Samtidigt var detta en avskedsföreställning, för efter svenska drottning Kristinas abdikation och övergång till katolicismen, så fick åter katolska kyrkan överhanden och tiderna började bli oroliga för Comenius. När han återkom till Lesno, så väntade hans dotter Alberta att han skulle välsigna sitt barnbarn innan hon återvände till Gdansk.

I Lesno återgick han till sitt tidigare liv, som rektor och präst, samtidigt som han förberedde för tryck sitt nya verk, Världen i bilder (Orbis pictus). När verket utkom 1658, så blev det världens första illustrerade bok. Politiskt blev Lesno föremålet för konflikten mellan katoliker och protestanterna och när katolikerna fick överhanden. Hartlib och andra bad Comenius att skicka sina böcker i säkerhet, men han kunde inte tro att polska katoliker skulle bete sig illa i en polsk stad. Men 1656 omringade soldater staden och under tre dagar brann Lesno. Hela Comenius livsverk brann upp. Pansofin, med metafysiken, alla hans kyrkotal under alla år, samlingen med tjeckiska språket, alla skrifter samlade under 40 år. Men han lyckades rädda livet och sin familj. Han blir inbjuden till Amsterdam av Henrik de Geer. Sex veckor stannar han dock i Hamburg, för att göra i ordning några skrifter, med vilka han tänker etablera sig i Amsterdam. Det var fjärde gången Comenius kom till Amsterdam. Första gången var för 44 år sedan och han tyckte om staden.

Han blev överallt bemött med respekt och undervisade rika borgare och de Geers söner. Första boken som han gav ut i Amsterdam var Skolan på scenen. Nästan samtidigt publicerades Världen i bilder, som en ny slags lärobok, vilken verkligen skapade uppmärksamhet.

En viktig milstolpe som visar hur långt han kom när det gällde didaktiken, visar samlinkgsverket Opera didactica omni. Den publicerades i fem hundra exemplar och föreställde egentligen en biografi över Comenius lärarerfarenheter, med vilka Comenius tänkte presentera sig i Amsterdam. På titelbladet sitter han framför olika skolsymboler och symboler för vetande. Det har speciellt påpekade är att undervisa till harmoni med alla människans egenskaper. Han skrev "Omnia sponte fluant, absit violentia rebus. (Låt allt flöda i samklang, utan våld.) Han tillägnade staden Amsterdam verket.

Comenius bodde i samma kvarter som Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606 - 1669) och det sägs att ett av hans porträtt kanske är Comenius. Under tiden i Amsterdam deltog Comenius i brevväxling och publicerade

många av sina verk. Han var under sina sista år ofta sjuk. Han blev glad, när han fick höra att hans lärobok i latin hade givits ut, utan författarnamn, av jesuiterna i Prag. Samtidigt angriper några avundsjuka konkurrenter och anklagar hans pansofi och undervisningsteorier för bluff. Comenius försöker då rättfärdiga sig, genom att nedskrivna hur saker skett, som exempelvis hur Hartlib publicerade pansofin utan Comenius vetskap i England. Tyvärr har Comenius dagböcker gått förlorade, men hans idéer till nya skrifter och verk, kallat Elias rop (Clamores Eliae) har man funnit. Där skrev han sina sista fem års anteckningar om önskan att reformera världen. Peter Figulus blev vald till tjeckiska brödraskapets överhuvud för att underlätta för Comenius under hans sista år. Vid sitt sjuttioåttonde år, började han samla material för ett historiskt verk om brödraskapet. Med skräck insåg han att han kanske inte skulle hinna publicera sitt slutliga undervisningsverk. Därför bad han sin son Daniel med Kristian Nigrin att se till att de ska bearbeta hans handskrifter och koncept och ge ut all delarna. Den 15 november 1670 dog Comenius i Amsterdam. Han begravdes i kyrkan i Naarden. Intresset för Comenius verk växte i takt med att fler uppmärksammade didaktikens nödvändighet. Samtidigt upptäcktes sporadiskt Comenius verk i världen. I Leningrad upptäcktes 1931 fyra latinska och två tjeckiska skrifter. Även om Comenius språk är ålderdomligt, så är hans erfarenheter och slutsatser lika levande idag som för över 300 år sedan.

Referenslista för levnadsteckning

František Kožík, (1970), *Světlo v temnotách*, Státní pedagogické nakladatelstvo, n. p.

Comenius, Jan Amos, *Fortius redivivus, De pellendaè Scholis Ignavia*, Opera Didactica Omni (1657, nyutg 1970), Academia Scientiarum Bohemoslovenia, II delen, sid 759-775

Comenius, Jan Amos, (1657, nyutg 1970), *Januae Lingvarum Praxeos Theatricaè*, De pellendaè Scholis Ignavia, Opera Didactica Omni, Academia Scientiarum Bohemoslovenia, II delen, 8 teaterstycken, sid 831-1039

Comenius, Jan Amos, (1657,nyutg 1989) *Modersskolan eller om barns omvårdnad och uppfostran under de sex första levnadsåren*, översatt Rud Hall, moderniserad och inledning till boken skriven av Thomas Krokstad, Institutionen för metodik i lärarutbildningen, Göteborgs Universitet

Comenius, Jan Amos, (1652 Fortius redivivus, <http://citanka.cz/komensky/forttoc.html>, den tjeckiska översättningen gjord av F. J. Zoubek: "Jak lenivost ze skol vypuditi", år 1872. Tyska översättningen, Jul. Beegera och J. Leutbechera: "Wiederbelebter Fortius oder uber die Vertreibung der Tragheit aus den Schulen", år 1874 och 1875.

Comenius, Jan Amos, (1652) *Fortius oživený*, <http://citanka.cz/komensky/forttoc.html>, den tjeckiska översättningen gjord av F. J. Zoubek: "Jak lenivost ze skol vypuditi", år 1872. Tyska översättningen, Jul. Beegera och J. Leutbechera: "Wiederbelebter Fortius oder uber die Vertreibung der Tragheit aus den Schulen", år 1874 och 1875.

Comenius, Jan Amos (1657), *Fortius redivivus, De pellendaè Scholis Ignavia*, Opera Didactica Omni (1657, nyutgiven 1970, i utsökt vacker läderinbunden upplaga), Academia Scientiarum Bohemoslovenia, 2:a delen, sid 759-775.

Murphy, Daniel (1995), *Comenius a critical reassessment of his life and works*, Cambridge University Press, ISBN 0-7165-2537-2,

Bilaga C

Fortius redivivus, svensk, omarbetad

Inledning till texten

Comenius erfarenheter, då han skrev skriften var rika. Han hade då själv gått i minst tre skolor och mött elever eller åhörare i Tjeckien, Polen, Ungern, England, Holland, Sverige och Tyskland. Comenius inleder sin uppsats med att hänvisa till redan tidigare verk som försöker lösa problemet med lättja. Han påvisar att problemet är känt och lösningar har eftersökts. Men då dessa inte fungerat, så skapar han ett bättre!

Därefter följer själva uppsatsen, som har formen av en uppmaning. Omarbetade är de valda, intressantaste delarna, omskrivna till dagens språk.

"Behåll sättet, som man använder då man får ett råd. Vi föreställer oss först ett fall som gör oss oroliga. Sedan söker vi efter lämpligt botemedel. Slutligen när vi funnit detta, så uppmuntrar vi med råd alla, vilka är delaktiga."

I skolan är det lättjan som är sjukdomen. Problemet består av tre grundfrågor: Vad är skolans grundläggande tanke? Vad är lättja? Hur slipper man lättja?

Skolan är enligt definitionen en samlig lärare och elever. Att lära är samtidigt ett arbete och skolan är platsen där man arbetar med att lära sig. Skolan belyses med liknelser:

"skolan kallas för mänsklighetens verkstad"

"ljusets verkstad, ty skolans främsta uppgift är att skingra okunnighetens mörker"

"en byggarbetsplats, där människor bygger strukturer, sociala, politiska, kyrkliga"

"skolan som en fårhjord, drickandes kunskapens vatten"

"som trädgårdar, där stat och kyrka låter uppväxt ske"

"som en föderskas säng, ett barn, fött med klokhetens mjölk"

Vidare, vad ska finnas i skolan? Bra elever, lärare och rektorer. En bra lärare uppsöker, aktningsvärt, ständig vinning för sina elever, bestämmer sig genomtänkt och med sitt föredöme och åtrår lära alla allt. Denne frågar sig, hur lära ut, utan tvång. Följande kännetecknar en bra lärare:

"liksom en klok bildhuggare försöker att uppnå likhet med grundläggande bild"

"likt en ren och snäll tjänare av det eviga ljuset längtar att mörkret skingra"

"som en företagsam byggmästare, kunskapens skog från alla sidor nedhugger"

"likt en bra herde vid sin fårhjord, vilken är ständigt närvarande och skyddande"

"som en noggrann trädgårdsmästare som sköter alla himlens växter"

"likt en ansvarsfull förälder som tänker på föderskan"

"som en bestämd ledare, skickad mot grymhet och gudlösheten"

En god elev är på samma sätt ingen annan än den, vilken riktigt svarar mot sitt namn, lysten allt lärande och vilken inte undviker något arbete som tjänar för att förstå.

"lik ett bra material"

"lik ren luft som längtar efter att mottaga ljuset"

"likt en byggarbetsplats, vackert ordnad, som efterfrågar vackra byggnader"

"likt ett får som önskar finna så mycket andlig näring som möjligt"

"likt en växt som längtar efter att uppväxa till ett lummigt träd i guds paradiset"

"likt en befruktad själ med ett frö av gud som önskar att uppvisa en frukt av vishet"

"lik en duglig soldat, som enligt anvisningar är lydig och längtar efter seger"

En bra rektor är den, vilken nedlägger all sin möda för skolans välgång, och inte mår gott, om skolan inte mår väl. Han skaffar de bästa lärarna, med lagens regler underhåller dem och knyter dem med trohetens ed. Sköter att lönen inte endast utlovas, utan även i tid utbetalas. Slutligen kontrollerar han, rättar, ständigt ber, korrigerar, med löften och varningar, uppmuntrar de svaga, berömmar de tappra o s v. Med ett ord, vakar.

Och då finns överallt aktivitet, iver och liv, utan avbrott. Finner vi verkligen all denna hänförelse i skolorna? Ack, om det så vore! Allt detta förstör lättjan. För att fördriva den måste vi veta:

1. Vad är lättja? 2. Hur djupt har denna bemäktigat sig skolan? 3. Och hur skadligt?

Lättjan är avskyn till arbetet, förenad med likgiltighet. Därav följer:

1. flykt om möjligt (skolk)

2. utförande av ytligt och slarvigt arbete

3. sysslolöshet och begynnande till uppgivande

Med se vi inte dessa tre ting i alla skolor? Den som vill undervisa någon, måste anstränga sig att bli bäst, t ex bäste föreläsaren. För att föreläsa väl, är det viktigt, att inte begränsa sig, även om man ska undervisa så lite som möjligt. Men hur många bland lärare bryr sig, att främst sig själv bilda, för att likt ett levande bibliotek och klar sol upplysa sin omgivning? Den som kan lite, kan inte utvidga elevens framsteg. Jag frågar mig, i vilka skolor ser rektorer till att man går igenom bra författare? Comenius ger som exempel professorn Fortia, som skriver:

"Jag har undervisat dagligen 12 timmar. Förutom detta har jag föreläst om andra teman för träning"

Vad säga om skolans elever? Är det inte uppenbart, att de flesta är omringade av lättjan, från alla håll? De har med lättja nedtyngda öron, när de lyssnar till läraren. Även ögonen uppfyller lättjan med blindhet, så de med avsmak läsa böcker. Vad ska man då säga om tungan? Sällan frågar den, slött den svarar, våltalighet den försummar. Händerna hos många är så långsamma, att de inte ens skriver upp författares bra regler, vårdar inte någon skattkammare med anteckningar (utan vilken man inte kan bli bildad), från vilken de kan söka upplysning.

Översamhet hos kroppen och själen skapar slapphet och då glömmar studenter varför de kallar sig studenter och förstör de vackraste åren i sitt liv, sin ungdom. Om de gör övningar, är de vanligen orena övningar, som kortspel, slagsmål, omåttligt drickande, nattliga utflykter osv.

Vad gör skolinspektören? Där de finns, är de otillräckliga och granskar för lite. De besöker nämligen skolor för sällan, förhör sällan elever och lärare och låter oftast läget vara som det är.

Men vad är att fördriva? Bruka våld mot det som besvärar. Ska man bortjaga med piska och liknande medel, så skapas rädsla och makten används på sämsta sätt. Vem ska fördriva lättjan? Att fördriva den åligger främst lärare, för deras skuld är större, för de är ursprunget.

Utanför skolan skadar lättja föräldrar och andra. Lärare fördriver lättjan genom att begrunda betydelsen hos sitt yrke. Skolan utgör kyrkan och statens grundval. Lärare är ungdomens företrädare, odlare av båda paradisen, det på himmelen och det på jorden.

En okunnig lärare, en lat ledare, är inget annat än en skugga, ingenting. Skäms! Tar du emot lön? Kämpa! Vilka misstag och förvirring skapar inte de lata. Om straff drabbar den, som gör syndar, speciellt återfallsbrottsling, elände må då dem som förstör många med sin bekvämlighet.

En noggrann lärare fördriver lättjan från sina elever på tre sätt:

- genom ett ständigt exempel av flit och hälsosamt arbete framför deras ögon.
- genom att låta dem ha övningar, till och med ge dem och kräv dem.
- genom att behandla elever vänligt och milt, för att de ska älska läraren som en far

Jag erkänner, att när jag gått in i vissa skolor har jag beklagat, hur oskickligt man undervisat. Vissa grundade sin auktoritet på att gå fram och tillbaka i klassrummet och att med eleverna samtala så lite som möjligt. De gick runt som stumma pelare och kastade ut arbetsuppgifter likt ben till hundar att gnaga på. Vad är det annat än att släcka den naturliga längtan efter vetande och ansträngningar. Lärare kan inte av elever vara älskade, förrän de handlar som en far.

Även eleverna måste bidra till att fördriva lättjan, men den mäktigaste vägen för detta är genom exempel och förutseende ledning. Istället för att komma med klagomål och anmärkningar, så bör läraren försöka att först inpränta kärleken till visheten.

Men vad är att vara vis? Att känna sakernas skillnad och besluta överallt, det goda välja framför det onda. Att kunna välja bästa tillvägagångssätt och kunna förklara detta, kunna uttrycka sig och vara ärlig och rättvis.

Hur kan skolföreståndare hjälpa? Allt, om de utför sex saker:

- Främst, om de skaffar ungdomen bra lärare
- För det andra bör skolföreståndare se till att bibehålla skapad ordning
- För det tredje, försäkra er om oupphörliga besök vid skolor
- För det fjärde kontrollera att lönen utbetalats
- För det femte belöna de flitiga, bötfäll de lata.
- Slutligen, för att alla ska veta sina plikter, låt alla skolregler årligen uppläsa.

Vad kan föräldrarna göra? Veldig mycket. Lättjan försvinner inte från skolan, om den inte tas bort från familjen. Speciell tillsyn av människosläktet bör ske vid vaggan. Om skolorna fick barn vilka redan för skolarbetet är redo, hur lätt på denna grund kunde man inte bygga skolarbetet! Små barn, bör sysselsättas med spel, men aldrig med lat översamhet. Föräldrarna måste se till att barnen är ordentligt närvarande i skolan. De bör även förhöra, vad eleverna i skolan gör och hur de frodas: det är inte möjligt, att skolarbetet inte ska bli mer livligt då. Åtminstone kan de mellan lunch och middag (då tid inte förspillas och för användningen av anden ska man samtala) att förhöra, vad de den dagen genomgått. Hur de än svarar, så är det nyttigt, för man har fått dem att tänka och tala.

Speciellt klagat lärarna på läroböckerna och svårigheter med nya språkläran. Om de inte slutar, vågar jag förse denna med sciopianska titeln: Den filosoferande språkläran, utgiven för att nybörjare ska bli mästare

och mästare nybörjare. Om nämligen inte lärarna vill framåt, så går eleverna på iallafall och om inte era, så då andra på andra platser.

Om någon ogillar min iver i dessa ting, då vet den inte, vilken är kärlekens makt, som inte tvekar att i håret gripa och ur lågorna eller virveln dra upp; trots att just denna stund passar inte den tjänsten. Jag anser det rättvisast, att vi turas om i denna tävling skapad att uppväcka till verksamhet inte bara med ord, utan även med exempel; inte bara med exempel, utan även med ord. Jag tappar inte hoppet, att fröet ska ge skörd; om inte genast, då så småningom. Hoppas med mig, ädla själar! Där är för att väcka er, som jag skrivit detta betänkande, mina kära Ungrare!

Var friska, lev och uppmuntra varandra!

Bilaga D

Fortius redivivus, svensk

(Översättning från tjeckiska originalet, dock ej ens kontrollerad, full med felaktiga uttryck, ord och detaljfel. Men dock översättning av hela texten, gjord av Peter Freund, för dennes höga nöje! Den börjar med Comenius egen inledning.)

Fortius redivivus (Fortius återupplivad)

Eller hur fördriva lättjan från skolan

Tillägnad alla skolor, men främst de erfarna kuratorerna vid Skolan i Blatne Potoce.

Arbeta passa ungdomen, att ge råd passar de äldre.

Företrädare för ledning, lärare, elever var hälsade i Kristi namn! Inte ogärna ser jag att det tillkommer min hand tillfälle att för kristen ungdom och skola nytta göra; dock inte motvilligt griper jag den, då jag är säker att den en högre makt erbjudit mig; låt mig då inte fattas flit griper tillfället.

Då sjukliga förhållanden medför ursprunget och tillfället, för att eftersöka botemedel, själva ordningen, att ordning skapas, dåliga vanor manar till bra lagar; så är det likväl att vår tveksamhet inte manar till tydlighet om man ej eftersöker botemedel.

Vi låter vanligen saker bero, som de är; troende att vi för uppgiften gjort tillräckligt, om vi med klagan och klagomål gör tydligt att vi är medvetna om svårigheter. När vi sedan fastnat i förvirringens lera, trots att vi sett bättre, så förblir vi där ändå, eftersom vi inte beslutar oss, att härifrån ta oss, eller åtminstone verkligen med skicklighet lägga manken till.

Därav följer att brister, vilka en gång drabbat oss består, med sådant mått stadighet, att dessutom dåliga förutsättningar innebär dem svåra att bryta. Detta menade kloka antiken och uttryckte tydligt i många exempel - för det var så vanligt - avbildade Herkules kamp med det lernejska odjuret, att då han högg av ett huvud, så växte två nya huvuden upp igen. Detta kan även betyda att vi ska bekämpa våra brister, tills vi med guds hjälp övervinner dem. Min uppgift är nu att ge mig i kamp med en skolsjukdom, lättjan, då nyligen en skolkollega klagade över långsamheten hos flertalet elever i skolan, så även nu hos våra, och vid ytliga uppfyllandet av sina plikter. Vi kan naturligtvis hoppas att det allmänna förfallet delvis försvinner, fördriver delvis av nya metoders eld; men vad hjälper eld, om människor inte vill öppna ögonen?

Jag kom ihåg en mycket lärd mans åsikt, att man förgäves studerar metoden, om inte lättjan fördrivs från skolan. Denna att fördriva tycktes mig ett lämpligt råd, offentliggjort i Joachim Fortias gyllene bok "De ratione studii", vilken förunderligt eldar upp alla i skolan, lärare och elever i kärleken till studierna. Jag skaffade från honom ny utgåva till oss, liksom D. Erpenius för många år sedan i Belgien, men dock med samma resultat! Han hävdar, att många prisat denne store författares rekommendation och haft nytta av den; men hos oss inget, på sin höjd på alla håll tystnad. Huruvida de läser eller inte bryr sig, förstår eller vill ej förstå, vet jag ej; ändå är det upp till mig att de ska förstå. Jag anser att etikernas fråga, huruvida vi ska göra gott mot otacksamma är för den kristna människan onyttig. Både Kristus (Mat. 5, v. 44, 45); aposteln (2. Thess. 3, 13) och Seneka ledd av ett naturligt ljus, menar att det är vår plikt att förbarma oss över den lidandes olycka.

En stackare är den som inte förstår sitt eget bästa; arm den, som önskar gå någonstans, men inte känner vägen dit; arm; den som lider, men inte känner botemedlet; men av alla dessa är mest arm den som inte vill förstå sitt eget bästa, ser ned på och även avskyr vägvisaren och struntar i både sjukdom och botemedel som förevisas. Låt oss därför då vi gå fram förbli i vår föresats att Guds efterlikna även i det; att dem hjälpa, vilka motsätter sig och önska dem väl, och om Gud vill, att de även lyckas. Detta är anledningen till denna skrifts uppkomst, vilken jag kallar Fortius redivivus, med syftet, att då den glömdes i sin tidigare utgåva, nu åter ska skina, bli klarare förståelig, i vad den föresatte sig, förklarad och närmare anpassad för våra förhållanden.

Jag tillägger: hur man fördriver lättjan från skolan, ty lättjan, en oerhört stenblock, spärrar vägen till all upphöjdhet, tills den avlägsnas, kommer alla intentioner, uppmuntran, välgångsönskningar för skolans bästa, alla goda gärningar från föräldrar, föreläsningssalar, rikt bekostade skolor, sammanträden, alla goda regler att vara förgäves.

Därför för att fördriva detta elaka rovdjur lättjan från vishetens trädgård, ger jag råden, eller snarare tidigare erfarna verksamma lösningar! Jag vill föregå med levande exempel och inte spara på flit, för att erbjuda dessa tankar till alla medlemmar i vår skola och alla vilka önska att gratis. Detta under förutsättning att de läser den, ty man skriver inte böcker för bokmalar, utan för människor.

För det andra, läs denna sakta och med eftertanke, eftersom att läsa utan eftertanke betyder att inte bry sig. För det tredje, tala med varandra om detta ämne och sluta inte att utbyta de tankar vilka uppräknas. Läs och samlas, vilket är ljusets egenskaper, istället för att stänga in sig, vilket är mörkrets kännetecken.

Fortius redivivus

Huru lättjan från skolor fördriva

1. Behåll sättet, vilken man använder då man får ett råd. Vi föreställer oss först ett fall som gör oss oroliga. Sedan söker vi efter lämplig medel, vilka möjliggör att avlägsna det onda. Slutligen när vi funnit detta, så uppmuntrar vi med råd alla, vilka är delaktiga.
2. Fallet som här plögar oss, är skolans förfall i någon slags oklarhet sjukdom, en nedgång så djup, att även om inte livskraft saknas, eller ansiktsfärgen är blek, och visar endast magerhet och blekhet, så vägras läkemedel, men då de tas, så skapar de upprördhet och försämrar läget.
3. Det är inte okänt, att anledningarna till detta onda är många och olika. Vi vet (såsom sakernas tillstånd nu, där för speciella åkommor speciella lösningar finnes), att alla problem i en gemensam källa kan härledas. Det är en viss förankring av leda och tristess, där man inte ens bryr sig om att söka syftet med skollivet. Inte ens då man vänds mot annat håll, så vägrar man öppna ögonen och ens när man ser, så vaknar man inte.
4. För att det skall vara tydligt, så förklarar jag härmed tre begrepp som finns i överskriften.
 - I. Vad är skolan bedömd enligt sin grundläggande tanke? Vad annat än träningsplatsen för arbete (trevligt måhända, men ändå dock arbete). (5-22)
 - II. Vad är lättja? Och hur mäktigt och elakartat har den bemäktigat sig skolan? (23-39)
 - III. Kan den ens fördrivas? Emedan då finns inget annat råd, för återerövrande av skolans hälsa, än att fördriva detta skadedjur för evigt. Och vems är uppgiften att verka för att driva lättjan från skolan?
5. Den enklaste definitionen av skolan är; en samlig lärare och elever. Men att lära är ett arbete och skolan är arbetets övningsfält. Att lära ut, säger jag är arbetsamt, eftersom att lära ut inte är något annat än att veta hur man skall leda de icke kunniga till kunskap; att lära sig, att leda. Men den som leder, går före, den som leds följer efter. Att gå före, att följa efter innebär att gå; och den som går, han står inte still, ligger inte, sover inte och gäspar inte, utan lever, rör på sig, spänner sina nerver, rör sig med kroppen och når till slut målet på inget annat sätt, än genom ständig rörelse.
6. Den oerfarne klagar över skolornas grekiska namn, "scholé", vilket betyder tomhet, att tom tid är arbetets motsats. Mot detta invänder jag, vilket är tydligt, att detta stämmer endast med mekaniskt arbete, som tröttnar ut kroppen och skollov finns i skolan för att all naturlig kraft ska kunna återkomma full styrka för tankens arbete.
7. På samma sätt kallas skolan "ludi", alltså lek, inte för att eleverna ska kunna föreställa sig att de få spela tärning, spelkort och andra lekar. Istället skall de på denna plats finna och ordna sina studier väl utan trötthet, utan med elegans röra kroppen och tanken på samma sätt som vid idrottsliga spel.
8. Det är även tydligt att skolan inte är något annat än en ständig verkstad, enligt den ärofulla titeln vilken skolan brukar bära, från de metaforiska definitioner, vilka betecknar skolans och skollivets hängivna. Låt oss beröra några.
9. Främst brukar skolan kallas för mänskighetens verkstad, där unga och råa människor tillägnar sig fullkomliga och rätta mänskliga drag för att inte förbli stubbar, utan för att utvecklas till den levande gudens avbilder, varelser närmast lika skaparen. På samma sätt alltså som mekaniska verkstäder (speciellt hantverkarens, målarens, konstnärers) inte tolererar lättja, utan sjuder av de arbetandes aktivitet (sågar trä, borrar, målar, snickrar, snidar), så ingen dag förflyter utan utveckling, där inga lov finns utom de av gud tillåtna, den sjunde dagen i veckan, så bör det vara på samma sätt i skolan, att i ingen mekanisk verkstad ska det finnas större aktivitet än i denna kunskapens verkstad, där man inte känner lov, förutom då anledningen är guds.
10. Skolor benämns också ljusets verkstad, mycket passande, ty skolans främsta uppgift är att belysa anden och skingra okunnighetens mörker, misstag, felaktigheter och mörkrets synder, vilka föds i oss. Om vi alltså förstår skolan som en ljusets verkstad och lyktors, så är det även nödvändigt att föreställa sig vakna och arbetsamma arbetare, vilkas störa arbete består i att söka ämnen för att skapa ljus, andra veke, stearin, andra doppar ljusen, drar, de färdiga ljusen packar, andra tänder ljusen och när gnistan tänder ljusen uppställda i ljusstakar, så kompletterar de för att all ska bli belyst.
11. Andra har jämfört skolan med byggnadskonsten, eftersom här skapas just sådana människor för att vid uppbyggnad av alla upptänkliga byggnader, social, politisk, kyrklig och andra korrekt kunna hugga till stenarna, så de passar tillsammans, och finna deras plats i strukturen för att hålla fast och säkert. Men verket betraktar vi inte som mänskligt (det är det inte), utan som kunskapens verk, vilka med människor som medarbetare rättar människor, liksom vi ser i förebilden med den vise Salomo. Då denne ville bygga för Gud en kyrka, till sig ett palats och till sin fästmö ett hus, faraos dotter (dock tre ting bär tecknen för kyrkan, staten och skolan), så letade han efter arbetare i otroligt antal. Han utsände 80000 libanesiska arbetare att bryta sten, 70000 bärare med 1300 tillsynsmän, cederträden fälldes, tillskars, fraktades till havet las upp på prämar, fraktades till Jerusalem. Metall i verkstad användes naturligtvis på jordanska åkrarna mellan Sohot och Sarthan. Med detta exempel, visas hur noga planerat arbetet måste vara, av levande stenar och träd, för uppbyggandet av kyrkan och staten och kan inte uppnås utan stort och noggrant arbete med förberedelser i skolans ämnen. För skolan har endast arbete, men ett

trevligt arbete om den är riktigt skött som i den välluktande libanesiska cederskogen eller de rosa Jordanska åkrarna. (3. Kung 5. 15, 16, 7., 46)

12. Om vi betraktar skolan som en hjord av guds levande får, drickandes kunskapens vatten, såsom patriarken Jakob lär oss, så finns inte heller här lättja och oordentlighet, utan gärningen och arbetet, vilket när han tjänade för sin svåger Laban och vaktade hjorden, så sade han att han tjänar med all kraft (Gen. 31.6), och han led av värme på dagen och av kyla på natten eller så kom inte för mina ögon sömnen (v.40). Gud klagar sedan över israel's herdar, att de inte vaktar hjorden, väntar inte på de unga, läker inte de sjuka, sköter inte de sårade, hämtar inte de vilsna och om någon kommer bort så söker de inte. (Ezech, 34.4) och visade att om mycket vakenhet, bekymmer som krävs att valla människan (antingen som kyrkans får, eller som getter, tjurar, björnar, och lejon i en hjord eller som lamm, killingar, kalvar, björningar och lejonungar i skolan).

13. Inte förvånande brukar skolor jämföras med trädgårdar, för de är verkligen platsen där stat och kyrka låter uppväxt ske. Ty liksom försiktiga trädgårdsmästare, så planterar de inte det unga trädet på samma plats som där det ska bära frukt, utan på en speciell plats i trädgården, som kallas fröplanteringen, eller daghem, så kan inte heller människor tränas då de redan är medlemmar i kyrka och stat, utan det måste ske tidigare, i ungdomen, då de trots bekymmer ändå kan tränas i allt. Liksom trädgårdsmästaren i sitt daghem har största arbetet för att få träden att väsa från fröet, eller från skogen hämtade unga träd att slå ordentlig rot i trädgården, så är de nödvändiga att vattna, omplantera, beskära för att de ska bära rikligt med frukt. Sedan beskärs och sköts trädet regelbundet och de mångåriga, välväxta träden flyttas sedan till lämplig plats i trädgården, där de bär frukt, så är det på samma sätt i skolan att den kräver at staten och kyrkan många bekymmer, om vi inte vill att våra små träd, vilka ska bära frukt inte ska vissna och ofruktsamma självdö.

14. Enklast är det att jämföra skolan med en föderskas säng, där vi enligt aposteln betraktar en ung kristen, likt ett nyfött barn, fött regelbundet med klokhetens mjölk. (1. Petr. II. 2) Filosofen Sokrates, son till en barnmorska, då han blev lärd, så födde han många med visa tankar och han menade att han agerade för sinnet likt en barnmorska. Mycket tänkvärt. Gud gjorde verkligen naturen kärnan till klokhet och sedlighet sannerligen, sin käraste avbild; vilken i alla dess enskilda individer fylld med förmåga att lära sig vad som helst, om inte människor fattas, vilka behagligt kunna hjälpa vid födseln av den vackra klokhetens barn, den sköna vältalighetens, levande och aktiva företräden. I föderskors hus fattas därefter inte överksamhet, utan arbete fortgår ivrigt, under det att modern själv utstår kval och undergår smärtor, till vilkas mildrande den trogna barnmorskan letar efter nödvändiga läkemedel, blandar dessa ordentligt och brukar dem med förstånd, av de närvarande utför sedan ingen annat än det, vilket hjälper att uppfriska och bibehålla föderskan och barnet; och i annat fall, så ber man. Och vi tro att konsten att utveckla anden inte är så allvarligt och ansträngande, att lättja och lek är tillräckligt? Slutligen inte utan anledning hyser skolan arenan för muser och jämför dem med kamp. Man samlar här arméer av utvald ungdom, vilka i kampen mot mänsklighetens naturliga lättja, misstag, fel, för att fördriva från kyrkans och statens domän all hänsynslös och gudlös galla o s v. Men vem har någonsin sett en kamp förd utan många ansträngningar? Man går här inte till behag, utan till bekymmer och utmattning, tills slutförd är striden med alla krafters ansträngningar; därefter återvänder till hövdingen, ledare och soldater fred, säkerhet, berömmelse och bekvämlighet, tillsammans med stolthet och firande.

15. Låt det därav vara tydligt vad skolor skola vara; och hur arbetsamma medborgare kräver, från lärare och elever, vilka (medvetna om gärningen), vilka båda är tilldelade, skolförvaltare, eller tillsynsmän. För att tydligare visa, låt oss betrakta en exempel på en enskild bra lärare, elev och rektor.

16. En bra lärare är den, vilken kallad lärare, arbetar som lärare och inte som en lärare med mask. Denne kommer alltså inte att rymma ifrån sitt lärararbete, utan uppsöka, inte utan anledning skynda, men aktningsvärt, inte i luften, utan till ordentlig och ständig vinning för sina elever, bestämmer sig genomtänkt och med sitt föredöme inpräntar Senecas citat "De i anden ädla livnär arbetet"; lite är om du inte avsäger dig arbete, be om det: det är inte mannen värdigt, att rädas svett. Bra är lärare som frågar, vem lära (en bra lärare gläder sig åt rikliga besök, enligt Fabius⁴), frågar sig vad lära och åtrår lära alla allt. Denne frågar sig, hur lära ut, för att utan slag, utan skrik, utan tvång, utan fulhet ljuvligt och behagligt lärande ska flöda in, liksom en klok bildhuggare försöker att så detaljrikt hugga guds avbilder och måla, forma och smeka och till största likhet med grundläggande bild förena, likt en ren och snäll tjänare av det eviga ljuset längtar efter mörkret hos anden att skingra och ljuset i alla sinnen till handling sporra åstundar; som en företagsam byggmästare, kunskapens skog från alla sidor nedhugger, sammanbinder, flyttar, mäter, sammanställer, tillhugger, för att alla sinnen anpassa, händigt sammanfoga och fylla med byggnader byggnadsplatsen för mänsklighetens naturlighet. Likt en bra herde vid sin fårhjord, vilken är ständigt närvarande och skyddande, som försvarar dem för rovdjur, sköter dem vid smittsamma sjukdomar, håller dem samman för att de inte på okända vägar ska gå vilse, föder dem med livgivande vatten och bröd, och arbetar med oro. Som en noggrann trädgårdsmästare som sköter alla himlens växter, anförtrodda i hans trädgård, för att han under hela sitt livs vår riktigt ska odla, bespruta, livnära och starka dem göra. Likt en ansvarsfull förälder som tänker på föderskan och önskar att lyckligare och lättare själen ska lämna sina frukter, värnar om detta omsorgsfullt. Slutligen som en bestämd ledare, skickad mot grymheten och gudlösheten, osv. Lyckliga skolor med sådana lärare!

17. En god elev är på samma sätt ingen annan än den, vilken riktigt svarar mot sitt namn, lysten allt lärande och

vilken inte undviker något arbete som tjänar för att förstå läran. Arbetet livnar även dennes ädla bringa och inte heller han ska undvika arbetet, utan uppsöka detta och inte rädas svett. Denne föresätter sig som mål inte det mittersta, utan det högsta, ständigt sökande något att lära, tills denne känner, att något fattas från vilken denne kan lära och blir då sina lärares efterföljare, bland kamrater kämpa, med önskan att med ansträngning bli dem jämlik och i resultat dem passera. Denne blir ett bra materials like, skicklig att förvandlas till den bästa bild, ja även guds like. Likt ren luft som längtar efter att mottaga ljuset. Likt en byggarbetsplats, vackert ordnad, efterfrågandes vackra byggnader med all slags vishet vara fyllda 2. Likt ett får som önskar finna så mycket andlig näring och bete som möjligt. Likt en växt som längtar efter att uppväxa till ett lummigt träd i guds paradiset och tillföra söt och välluktande frukter. Som en själ som känner sig befruktad med ett frö av gud som önskar att uppvisa en levande frukt av vishet och sedlighet, som är behjälplig barmorskan i allt. Liksom slutligen en duglig soldat, vilken enligt sin ledares anvisningar är lydig längtar efter seger.

18. En bra skolledare är den, vilken nedlägger all sin möda för skolans välgång, och vilken själv inte andligen mår gott, om skolan inte mår väl. Denne ska tro att det är hans Sparta, till vilken han inbjudits för att utrusta denna med alla möjliga medel. Därför handlar han som en duktig ledare med sin arm, sköter duktiga ledare, och underbefäl, träffar modiga soldater eller uppfostrar dem till mod med träning och inför bland dem strikt ordning. Under det att han de bästa skaffar, med lagens regler underhåller dem och knyter dem med trohetens ed, så sköter han, att den förtjänade lönen inte endast utlovas, utan även i tid utbetalas slutligen leder han framför fienden bestämt i det anvisade landet, aldrig tillåter armén förlöande förströelser, utan manar dem till ständigt arbete i lägret, med träning, övningar och ständiga sammandrabbningar med fienden håller dem vakna och redo. Då kampen åstundar, så kontrollerar, i led uppställer eller rättar, ständigt ber, korrigerar, med löften och varningar, spejare återför, de svaga uppmuntrar, de tappra berömmar o s v, med ett ord vakar, tills segern är uppnådd och han glömmer inte nödvändigheten att vårda alla. Han vet förvisso, att om avgörandet slutade dåligt, så skulle det för fäderneslandet innebära förintelse och för honom själv skam och missaktning, men för hemlandet säkerhet och för honom berömmelse, om han lyckas segra, osv.

19. Och se, att här överallt aktivitet och iver och livets rörelse utan avbrott och genom att spänna krafter och flit ihärdig och strävan en efter annan och vakenhet nästan oavbruten och inget dröjande och förhållande, inget vändande för att se vad som är odlat, utan på det, som kvarstår att utföra, för att uppnå målet?

20. Finner vi verkligen all denna hänförelse i skolorna? Ack, om det så vore! Då vore det synligt även här, att vakenheten och handlandet och guds välsignelse lyckas allt med förtjänst.

21. Men allt detta förstör detta mycket förrådiska vildjuret lättjan, vilken vi har klagat på tidigare. Och hur fördriva det från våra sinnen, märker vi: 1. Vad är lättja? 2. Hur djupt har denna bemäktigat sig skolan? 3. Och hur skadligt? Lättjan är avskyn till arbetet, förenad med likgiltighet. Därav följer för arbete: 1. flykt, där möjligt eller avfall, 2. eller utförande av torrt, kallt, ytligt och slarvigt arbete, eller slutligen 3. sysslolöshet och begynnande till uppgivande.

22. Med se vi inte dessa tre ting i alla skolor? Springer de inte därifrån hellre, än lärare och lärjungar inträder dit? (Uteslutande enskilda, vilka är nöjda att i skolan söka uppkomst, då de inte kan finna denna annorstädes:) Inte de, vilka kvarstannade, den bästa tiden förlösar de med fester och sysslolöshet? Och hur under timmarna, då de till undervisning är tvingade, gör allt sömngigt, matt, långsamt, endast för att fördriva tiden? Springer de slutligen inte som från kvarnen, utan att ha nått målet med bildning?

23. Om vi övergår till detaljer och observerar lärare, varför lättjan fångat deras intresse, så främst tydligen, att inte heller de bryr sig, att själva skaffa riktiga bildningens ljus riktigt och fullt, då de ännu mindre gör för att utföra nödvändigt arbete för att uppnå detta. För att förstå, uppställer jag likt en spegel Erasmus citat, vilken hittas i Fortius, med följande ord: "Den som vill undervisa någon (någon säger som en; vad ska han icke göra, då han i hela skolan vill undervisa och för detta undervisande vikt sitt liv) ansträng dig för att bli bäste föreläsaren. Att verkligen föreläsa om de bästa, är det viktigt, att veta allt; eller när det är för den mänskliga anden är omöjligt, åtminstone enskilt ur de grundläggande ämnena hos denne (naturligtvis mästaren av lärare i skolan), inte endast begränsa sig till 10 eller 12 författare, utan begära ett sådant vetenskapligt ämne, att det icke okänt är (N.H.), även om han ska undervisa så lite som möjligt: Den eftersökta raden av författare måste studeras och de bästa läsas först, men så, att ingen lämnas utan avsmakande, o s v. Men hur mången bland lärare bryr sig, att främst sig själv bilda, för att likt ett levande bibliotek och klar sol upplysa sin omgivning från alla håll?

24. Därav följer, att den som lite kan, kan lära ut lite, kan inte utvidga elevens framsteg, vare antingen okunnig eller vårdslös. Jag frågar mig, i vilka skolor rektorer fyllt med bra författare? Vilka författare årligen går igenom? Tio eller tolv? Erasmus nöjer sig inte med dessa.

25. Men även när den ene eller den andre analyseras med eleverna, med vilken flit? Kan mången Fortia ses, vilken kan säga sig själv, liksom han: Jag har undervisat dagligen 12 timmar; förutom detta har jag föreläst antingen om Gud, om världen eller om andra teman för träning (se kapitel 16 i hans skrift med överskriften De ratione docendi). Var är sådana Fortianer?

26. Vad säga om skolans elever? Är det inte uppenbart, att de flesta är omringade av den bittraste fienden lättjan, från alla håll? Främst är de nedstämda av någon slags dimma i ande och hjärta, att skenet från äkta och full bildning inte synas igenom. Därför känner de inte i sitt inre längtan, nöjda med målad skrift, äkta slavar av

blygsam bildning, lika tafatt och lat fånge, vilken genom att förstöra sina bojor kan frigöra sig från det mörka fångelse, men bryr sig inte, utan tillbringar sitt liv hellre i mörker och smuts.

27. De har vidare med lättja nedtyngda öron, när de lyssnar till läraren, och när de kan, med avsky. När de lyssnar, som om de inte hörde, varandes elever i många år, förblir de ej annat än elever.

28. Även ögonen uppfyller lättjan med blindhet, så de med avsmak läsa böcker även i avskildhet, till namnet studenter i sköna konsterna, i verkligheten lättjans och oskicklighetens skötebarn.

29. Vad ska man då säga om tungan? Vanligen är den bunden, sällan den frågar, slött den svarar, värtalighet den försummar.

30. Liksom de inre sinnena? Även här allt likgiltigt. De längtar inte efter att valla anden med vishetens föda, minnas dagliga studierna och tröttande läggandet i den inre andens skattkammare de vägrar, desto mindre hågen uppmuntrar med eget tänkande.

31. Händerna hos många är så långsamma, att de inte ens skriver upp författares bra regler, vårdar inte någon skattkammare med anteckningar (utan vilken man inte kan bli bildad), från vilken de kan söka upplysning.

32. Överksamhet hos dessa delar drar hela kroppen och själen med slapphet och stelhet, så vanligen glömmades sitt uppgift, varför de är studenter och varför de kallar sig sådana, överlämnades sig till studentlivet, de glömmes genom mat, drycker, sömn (inte bara på natten, utan även alltför mycket på dagen), besatta av lat sysslolöshet, förstörandes de vackraste åren i sitt liv, sin ungdom.

33. Eller om de undergår några övningar, är de vanligen orena övningar, ovärdiga ett berömvärdt liv, såsom: tärningar, målade kort, atletisk eller med knytnävar kamp; onyttiga strövtåg, gagnlösa skrönor, omåttligt drickande, nattliga utflykter osv.

34. Vari består då skolinspektörens omsorg om skolans välgång? Vilken hjälpsamhet löser problemen? Hur med omsorg lyfta studierna? På många ställen finns ej tillsynsmän, då de inte fastställts. Där de verkligen finns, så är de sällan tillräckliga för sitt ändamål, att allt tillräckligt granska, så sitt ämbete besätter de ovärdigt. De besöker nämligen skolor sällan, förhör sällan elever och lärare, sällan invänder mot de lata, osv., för att inte stöta sig, låter de läget vara som det är.

35. Vad kan ur detta annat bli, än i hantverkarens verkstäder, där lata arbetar med sömn, spel; sysslolöshet spenderar tiden? Alltså, att verket antingen inte avslutas, eller förblir oavslutat. Och i byggnadsverkstäder, när inte ens veden i skogen har huggits, riktigt tillskurits, huggits till, tillsnidats? Att nämligen byggplatser förblir obbyggda, eller om de på platsen för utlovade palats endast gör hyddor och de med springorna, bucklor, ojämna och svinaktiga är. Och hur i kriget, där en lat ledare och lata soldater förlorar segern, då de gått miste om lämpligaste tillfället för seger. Och hur med trädgårdsmästaren eller bonden, som på den försummade jorden endast har istället för fagra växter ogräs, osv.

36. Jag säger att på sådant sätt förlorar lata skolor alla förväntade frukter, de lämnar från sina verkstäder, istället för vackra statyer, klumpiga stockar, stället för ljus, rykande rester, istället för oskyldiga får, fria getter, istället för fruktbarande träd en törnig hagtornsbuske. Och om denna farsot äntligen ska bli korrigerad, så måste lättjan från skolan fördrivas.

37. Men vad är att fördriva? Med våld mot någon sak, vilken oss obekvämt besvärar, då den är ohågad att frivilligt själv avstå, utan att hon gillar att själv avträda. Fördriver vi den med skrik, eller trycker vi med händerna, eller slår med pinnar, bortjagar med piska och något liknande medel skapar rädsla och vänder på flykt. Om vi på detta sätt beordrar att fördriva lättjan, så använder vi makten mot denna sämsta vana, vilken oss i svaghet kastar, med bojor avskyvärda av sömnhet låser, att oss återvänder likt slappa i vishetens tävling. Vi måste bruka denna makt, för att i skolans vagga inte tolerera denna sjukdoms vistelse.

38. Vem ska lägga handen vid och fördriva odjuret. När kalydonska vildsvinet, av poeter omsjungen, rysligt fördärvade aetolska ängarna och king Oeneas vackraste välväxta vingård, så samlades alla starkaste skogsvaktare från hela Aetoli för att fånga vildsvinet. Om hos oss en varg fördärvar fårhjorden, så samlas adelsmän, medborgare, bönder från alla håll för att hjälpa sin hjord. Om slutligen fienden rycker in i hemlandets inre, så glömmes ingen att beväpna sig. Ska inte även här alla samlas, där mycket större fördärv hotar staten, kyrkan, Kristi fårhjord, ungdomen, än om ens något vilt odjur kunde bli den fasansfullaste fiende?

39. Att fördriva odjuret åligger främst dem, hos vilka det bor. Men vilka är dessa? De flest klagomål rör lärare. Dessa skyller på sina lärlingar. Men utan tvekan felar båda sidor. Samtidigt som lärarna vägrar att hälsosamt undervisa, så är eleverna lata att lära sig ordentligt. Båda sidor har drabbats av slöhet, men lärarnas skuld är större, ty deras är ursprunget, från vilket det skadliga exemplet källa flyter när den drabbar eleverna.

40. Låt alla tro, att denna vård med rätt tillhör dem, vars arbete, karaktär, rykte, medvetande och välgång detta odjur föröder. I skolan föröder den för lärare och elever med inspektörer. Utanför skolan dock för föräldrar kyrkan och dem, vilkas vård är dem tilldelad att sköta alla människors ting, av kyrkliga överheten.

41. Lärare fördriver lättjan liksom från sig så väl från eleverna.

42. Från sig själva genom att begrunda betydelsen hos sitt yrke, till vilket Gud uttryckte sig med profetens ord "För att utgå från himlen och grunda jorden (Jesaja 51.6). Och se, skolan utgår från kyrkan och statens grundval. Ni är sedan ungdomens företrädare, odlare av båda paradisen, det på himmelen och det på jorden. Vad är mer ärofyllt, om ni enligt ert namn ni utgår?"

43. Fliten hos hantverkaren fördriver lättjan direkt; hos denne är var och en, då denne lutar sin håg till någon konst, försöker att utmärka sig (om den inte är misslyckad) med arbete och till alla delar av sitt verk, för att ha till hands någon hjälp och förtjänst. Hovslagaren vet, hur järnet ska mjukas upp, för att vara som vax och tånjbart, då han formar det. Gjutaren vet, hur ankare ska smältas, för att rinna och snart de vackraste bilderna skapar. Odlaren kan med uppenbar säkerhet så, låta växa och förvandla växter till vacker prydnad. Blygas inte skaparna av människan att av dessa bli förbigångna?

44. Här och enligt denna jämförelse passar att tänka, hur hemsk är oenighet i sig, och endast att benämna inte att vara. Såsom jag säger, en okunnig lärare av andra, en lat till ledare för andra är inget annat än en skugga utan sak, ett moln utan regn, en källa utan vatten, en lykta utan ljus, alltså ingenting. Skäms! Du då, närhelst du låtit dig ledas hit, nåväl kom fram. Tar du emot lön? Kämpa. Spelar du en lärares roll? Lär då, eller lägg undan lärares mask.

45. Vilka misstag och förvirring skapar inte de lata. Ty, när Diogenes slog med käppen helt riktigt pojken uppfostrare, vilken uppförde sig oanständigt, sa han "Hur fostrar du?" På samma sätt sjunker av rädsla de, vilkas elever ständigt syndar av okunnighet eller dåliga seder. De skyller sina synder på dem, vilka själva då de inte kan styra sig då de är åt sig utelämnade eller dåligt ledda. All skuld faller på lata eller osmidiga lärare, vilka borde ha förhindrat, att inte de ska synda, vilka de fått i sin vård.

46. Speciellt de bör bryta sina lättjans olyckliga bojor vilka är skyldiga belöning till trogna andra upplysningsmän, vilka likt strålar på himlen i evighet, liksom blixten från skyn (Daniel 12,3); då med fruktansvärda guds blixter: Förtappad den, som gör Herrens verk med list (Jeremias 48,10). Förtappad, varde den som gör att den blinde går vilse på vägen (5. Moseboken 27.18). Ve er, herdar, vilkas er själva vallar, men min hjord inte! (Ezechiel 24.2,3). Ve de, vilken gör illa mot en enda av de små (åter Kristus, Matteus, XVIII, 6). Illa gör även den, vilken inte utbildar, trots möjlighet, trots plikt i egenskap av sitt ämbete. Om fattigdom drabbar den, som gör en illa, särskild flera gånger, ved då den som förstör många med sin bekvämlighet.

47. En noggrann lärare fördriver lättjan från sina elever på tre sätt: främst genom ett ständigt exempel av flit och hälsosamt tålmodigt arbete framför deras ögon. O huru sådant får verkan! Eftersom ett litet glödande kol kastat bland en hög döda uppeldar alla med lågan, o korsdrag finnes. Och ende Alexander, som kastade sig i djup snö eller virvlande vatten eller in bland fienden, åtföljs av alla soldater och vinner med dem. Fördriv då din egen lättja, trogne lärare, och du kommer snart att se, att hos dina elever kommer den att upphöra. En viss modig Fortius, vilken inte vägrar undervisa dagligen fyra, sex, åtta även tio timmar, känner själv, att det inte fattas sådana, vilka hurtigt följa och med utmärkt förtjänst.

48. För det andra, eftersom man kan frukta, att de inte så skulle lyssna och förfalla i uppmärksamhet, så är låt dem ha övningar, till och med ge dem och kräv dem. Varför ska läraren ha öron, om inte för att låta dem upprepa och observera, hur de upprepa; de felande rättar han; anden växer förvisso mellan sysselsättning och sysselsättning. Ty den mänskliga naturen är att vara verksam, den fröjdar sig vid rörelse och övningar, om vi klara att styra den och inte förslappa.

49. För det tredje är det nödvändigt att behandla elever vänligt och mildt, för att de framför läraren inte ska skaka likt framför en tyrann (rädsla förvillar med visshet klokheten); utan att de ska älska som en far och handla raskt. Jag erkänner, att när jag inträtt i vissa skolor och med undrar och smärta mig fyllt, hur oskickligt man genomför lärandet. Ty jag såg, hur vissa grundat sin auktoritet på att fram och bak i klassrummet, med eleverna att samtala så lite som möjligt, utan genom att gå runt som stumma pelare och kastar ut arbetsuppgifter likt ben till hundar att gnaga på; snart de vredgas, när arbetena med viskningar meddelas. Vad är det annat än att släcka den naturliga längtan och att undertrycka ansträngningar. Har du idol tunga och pratar inte? Har du öron och lyssnar inte? Har du ögon och ser inte? Eftersöker du så mycket värdighet? Du kan inte för elever vara gud, förrän du slutar att vara idol; du kan inte vara lärare, förrän du handlar som en far.

50. Elever är pliktade att bidra till att fördriva lättjan med sitt verk. Men detta en mäktigare väg kan inte beredas, annat än genom exempel och förutseende ledning, vilken redan sagts. Om med orsaker och anmärkningar läraren är sysselsatt, så försöker han först att inpränta kärleken till visheten, sen sockra deras mödosamma arbete att nå vishet och därefter, om de förblir långsamma, utöva lydnad.

51. Jag rekommenderar främst att visa största möjliga vishet, för att de med kärlek till denna ska bli berusade och inte känna mödorna från arbetet att uppnå denna. Men vad är att vara vis? Att känna sakernas skillnad och besluta överallt, det goda välja framför det onda, bättre mindre gott, och för önskade goda resultat alltid det bästa medel kunna finna, för deras nyttjande ha regler redo, och att, vemhelst är varhelst, vare sig han rör sig eller lider, varde det klart; och beredd för alla att goda rådet nyttja; och vara ljuvligt våltalig och ärligt sedlig, verkligt from; att ha gudars gunst och även hos människor och därmed redan i detta liv vara lycklig och säll.

52. För att därmed så stor godhet kunna uppnås, inte motsätta sig någon möda; ty vägen till dygd är brant; och utan svett kan inte berömmelse uppnås. Gud utlånar sina gåvor till de dödliga genom arbetet; dock är ingen av dygdens vägar otjänlig, utan varje arbete är ljuvligare än sysslolöshet. Och den som föresatt sig det högsta, måste även godtaga nödvändig möda och arbete, undviker med säkerhet lastbarhet, förströelser och allt som försvagar anden; den unge Alexander bemäktigade sig utan tvekan världens halvkrets; konsten och vetenskapens krets kan man bemäktiga sig, om man utan tvekan understår att dagligen något för sin utveckling inte upphör göra. Lättjan

är en fulhet och fruktansvärd fel, vilken av människan, en varelse lik änglarna skapar en slapp stubbe. Beordra att betrakta andra varelser, jordiska eller himmelska, vilket som är ädlare, vilket är rörligare, aktivare, liksom solen och hela samlingen av himlens stjärnor, i ständig rörelse, så även änglarna är hela tiden i tjänst. Och tvärtom, ju stelare, desto fullare och förkastligare, som stenar och lera ämnad att söndertrampas.

53. Om inte en sådan rubbas, så väcker inte ens föredömen, att lättjan fördriva, om den är bland yngre, fördrivas den med riset, är den bland vuxna, må de fördrivas från skolan som lättjan själv. Ty det en ickestuderande gör bland studerande, mer deltagar i svält än i maten? Fåtalig, dock modig armé har större möjlighet till seger än oändlig mängd rädda och lata krigare.

54. Men hur kan skolföreståndare hjälpa, att fördriva lättjan från skolorna? Allt, om de utför sex saker: Främst, om de skaffar ungdomen bra lärare, det vill säga bildade, fromma, människoälskande, arbetsamma. Bildningen är nödvändig för dem, emedan, den som kan lite nytt, kan inte lära ut detta. Fromhet, eftersom till dem är utlovat, att det de gör, det blir framgångsrikt (Psalm 1., 3). Människoälskande, vilka längtar, att så mycket ljus de från Gud motta, så mycket förmedla redo, själva lära utan blyghet, vad de ännu inte kan och undervisa andra utan avund. Slutligen arbetsamma, eftersom hela skolan är en arbetsplats, vilket vi tidigare sett.

55. För det andra, skolföreståndare nöj er inte med att endast en gång allt tillrättalägga, därför att dåliga vanor (liksom naturlighet), även om med högaffel fördrivade vore, så återvänder de likväl. Därför för det tredje, försäkra er om oupphörliga besök vid skolor, så alla utan förändring gör, vad är deras plikt. För det fjärde vårda utan uppehåll, om lönen i tid är utbetald, speciellt de flitiga med speciella tillägg belöna, de försumliga med böter skrämna, då antingen varna eller tilldela. Slutligen, för att ingen inte ska vara okunnig vilken del är ens plikter, att inte bakom okunnighet kunna gömma lättjan, att alla skolregler två gånger årligen låta uppläsa.

56. Kan då föräldrarna göra något? Veldig mycket. Liksom är säkert, att lättjan inte avlägsnas från kyrkan och staten, om den inte avlägsnas från skolor: så är även säkert att den inte kommer att bli avlägsnad från skolan, om den inte tas bort från familjen, att barnen hemma i verksamhet rätt tränade, fint förberedda för skolan. Mycket klokt är sagt: speciell tillsyn av människosläktet ska ske vid vaggan, även för lat slapphet, denna allt livs förstörelse ska man skydda mot. Därför den klokaste Parthenons invånare och efter dem Lakedaemons strängt de sina till rörelse och arbete med all lydnad dagligen tränade, att pojkar inte fick frukost, förrän de tävlat i löpning och kastat spjut och med svett helt överhöljda och trötta. O om även skolorna fick barn vilka redan till aktivitet redo (inte, vilket är vanligt, som lata stubbar), hur lätt på denna grund kan man då bygga skolarbetet!

57. Fromma alltså och kloka föräldrar bidrar överhuvudtaget till att fördriva lättjan från skolorna, om de i sitt hus först inte ens en liten plats tillåter för denna, då de själva inte är överksamma utan lever aktivt, inte heller för barnen och tjänarna tillåter dum sysslolöshet; utan allt, som händer och ben, har, i rörelse och någon god gärning utför. Verkligt små pojkar, vilka för sin ringa ålder inte kan allvarligt sysselsättas, låt sysselsättningen vara spel, men aldrig lat överksamhet.

58. Om även föräldrars fromma böner till gud och barnens ordentliga närvaro i skolan, utan att för vilkensomhelst anledning ofta därifrån bli kallade, utan förhörda, vad i skolan de gör och hur de frodas: det är inte möjligt, att skolarbetet inte ska bli mer livligt då. Åtminstone kan de mellan lunch och middag (då tid inte förspillas och för användningen av anden ska man samtala) att förhöra, vad de den dagen genomgått. Och hur den än svarar, så fattas det inte nytta, som eftersträvas, att alltså anden även med tal dagligen mer väcka.

59. Vidare kan kyrkoföreståndare, när de allvarligt vill, påtagligt hjälpa till rätta och behålla skolorna sunda. Om de ville, säger jag, inte bara vara tjänare, utan även Kristi efterföljare, herdens vård inte bara på vuxna får naturligtvis, utan även på barnen, lammen, omfamna, till sig sluta enligt Kristus föredöme med dem, vilka Gud och änglarna glädjas åt. Inde, att själva ungdomen bilda (de skulle inte räcka med sin kraft), utan, att uppfostrarna av ungdomen (föräldrarna, ammor, lärare, rektorer, osv.) och deras skyldigheter riktigt undervisa ur guds ord, strängt tillsäga, tillrättavisa, be, övervaka, med kritik jaga på de långsamma. Och om någonstans stela motsättningar uppvisas, sitt vapen militära, makten framför Gud, ha de redo, för att rasera vallar och Inter prandendum et cenandum; den första, alltså frukosten, gavs hos Rommare vid lunchtid; den andra, huvudlunchen, började mellan timmen 3 och 4 på eftermiddagen. Att hugga av topparna, vilka reser sig mot Gud (II. Epistel Korintus 10, 4.)

60. En del av denna allvarliga herdens vård om skolan kommer att vara ofta förekommande, nästan ständiga, för hela församlingen troende till Gud innerligt uppsända böner att för skolan uppbringa guds välsignelse. Prissvärda seder råder i vissa bra ordnade stater och kyrkor, att när från gruvor, metallbruk, eller i handeln söker man, att ordna (såsom vid tiden för sådd, skörd och insamling av vin), att dessa allmänna arbete, i vilka livsuppehälle eftersöks, med offentliga böner till Gud de anförtros. Men här är det fråga om mer än om bröd, vin, salt, vilket som helst guld, här gäller det män bra och kloka, vilka söker framgång i samtiden och även framtiden. O, vilken helig gärning, varhelst de har ljus skola (första plantan för kyrka och stat), befälen, ammor, och själva lärarna och eleverna och skolinspektörerna (tillsynsmännen) och ämbeten för heliga ämbetet att i sin iver att uppledade vara, varmed nedkallad är från himlen guds välsignelse! Om någon onyttigt anser det, gör han därmed tydligt, att han inte kan uppskatta saken med värdighet!

61. O, om Gud väckte i denna nation någon Elias, eller, gillar han godheten, att flera, vilka skulle vända faders hjärta till sina söner och söners hjärtan till sina fäder, för att kommen Herre, inte slå jorden med förbannelse!

(Malachias 4, i 5. 6.). Ack, var är Johannes Döpare, för att med sin vredes låga verka, för att vishetens kungarrike fick makten! (Matteus XL, 11., 12.)

62. På samma sätt är önskvärdt, att de, vilka lagar styrandes, uppfyller sina plikter. Låt varje av dem till sig sträcker orden, vilka drottningen av Saba sa till Salomo: Herren satte dig på israels tron och gjorde dig till kung, Jehova, din Gud (3. kungaboken 10, 9). Om de mindes, att Guds plats, varandes upphöjda, verka för så mycket som möjligt, så att därmed mäktigt förhålliga gud och förstora folkets välgång, vilket görs i skolorna genom ungdomens uppfostran. Sådan kommer framtiden att vara, såsom framtida medborgare kommer att bli skickade. Många kloka då finns friska kring jorden, säger visaste kungen, under vilka bomstrade vishetens studier och med dem allt annat (Kloketens bok, 6, 26).

63. Hur ska de upphöjda understödja vakenheten i skolorna? Åter främst med exempel liksom annanstans, genom, att aktivt handla och allt klokt hantera, för att då andra se detta, att så stora arbeten dem om hjärtat ligger, själva i ande och kroppen de ta sig samman. Eftersom sällan bedrar orden: Kungen föredöme för all ordning i landet.

64. Alltså öppna nya skolor, eller upphöj de nedfallna och laga dåliga eller med fallen moral eller studier; för ungdomens ledare och till skolinspektörer utse däremot allvarliga män, kloka, fromma, arbetsamma och om alla kan ha Achilles kloket; ej de vilka dock kommer till bikupan för att oärligt äta honungen, utan de vilka likt bin den glatt samla; och verka att åtminstone trogna arbetare får skälig uppkomst, att de av hunger inte ska behöva rymma från sitt heliga skolkall. Därmed menar jag lön, med vilken de kan vara nöjda män goda åt Gud och kristen ungdom och därmed även kyrka och stat, arbetsvilliga. Annars uppfylls säkert:

Då man i lampan ej olja gjutit har,

ej låga finnes som skiner klar!

Då belöning ej ges som arbetare gilla,

Arbetet då blir helt visst utfört illa.

65. Slutligen även vapnens herrar med auktoritet skyldiga att med sköld skydda sin egen auktoritet, för att manlighet och ärlighet inte utan allvar ska bedömas, att inte lida av hat och stämplingar; de vilka inte allvarliga fiender till anden, vilka ger sken av manlighet (då de inte för mer räcker till), mot oskyldiga med hemlig konst anfaller, överser med bra anordnat eller ordna med begynnande förvirring slutar ej. De som själva med mänsklig okunnighet förstör, med slug djävulsk förmåga de bästa vilka som helst avsikter och uppgifter förstör eller åtminstone hindrar, om föreståndare ej vakar, litandes på guds hjälp att skingra djävulens verk.

66. Jag har här prövat, hur både mot felaktighet fromhet och ansträngningar mot lättja inte fruktar att ställa sig; förutom att i avskildhet och undergräver, på vilket som helst sätt dåligt samvete påyrkar inte att nämnas om eget sinnes orätt. Jag försökte här med lata att träffas, låta dem känna, att det ej finns plats för dem, om inte bättre seder följer; sådana skurkar må Gud tämja och vreden hos dem, vilka är i guds plats.

67. Nya metoden har svårigheter, viskar de, är främmande för sinnets förmåga. Ack, om de lyssnade till Senekas ord: "Det är en ädel sak att inte bry sig om sig själv, utan på det naturliga kraft." Hoppas, säger jag, att dessa dvärgar kunde se inte till nuvarande skolas tillstånd och anden, utan naturligheten hos anden och skolan!

68. Speciellt klagar de på svårigheter med nya språkläran. Om de inte slutar, vågar jag förse denna med scioppianska titeln: Den filosoferande språkläran, utgiven för att nybörjare ska bli mästare och mästare nybörjare. Om nämligen inte lärarna vill framåt, så går eleverna iallafall; om inte era, då andra på andra platser.

69. Under tiden i hemlighet (så är det) upphör jag inte att klaga då man vänja ungdomen vid att inte handla, inte tala, inte tänka, utan enskilt och enligt gärningens mekanik och enligt vanliga regler, för att då de är tillfrågare: vad, hur, varför? Tänka, tala, handla, antal kunna meddela. Här ska man söka för allmänt undervisande andra framsteg ur andra ting.

70. Om någon ogillar min iver i dessa ting, då vet den inte, vilken är kärlekens makt, som inte tvekar att i håret gripa och ur lågorna eller virveln dra upp; trots att just i detta ögonblick passar inte tjänsten. Minns, jag ber, att vi är människor, födda till mänsklighet, inte till vildhet. Låt ingen därför vägra, då man söker allt att göra behagligare.

71. Jag anser det rättvisast, att vi turas om i denna tävling skapad att uppväcka till verksamhet inte bara med ord, utan med exempel; inte bara med exempel, utan även med ord. För ynglingar, vilka springer ikapp till målet, gäller diktarens ord: Den siste må drabbas av skabb! Låt oss alla göra så i vår mycket allvarligare tävling i vishet, både vuxna och unga! Ty det är säkert, att den som vägrar att springa kommer att drabbas av lättjans skabb. Om denne inte gillar detta, nåväl. Vi talar och samtalar med de livligare, med dem sysselsätter vi oss och dessa sysselsätter vi.

72. Ändå tappar vi inte hoppet, att här i Herrens namn fröet enligt guds vilja ger skörd; om inte genast, då så småningom. Även bonden väntar på dyrbara nytta med det jordiska, vilken tålmodigt på honom väntar, tills den mottagit vår och höstregnen, säger aposteln (Jakob 5,7). Hoppas liksom med mig, ädla själar! Och för att er väcka, har jag undergått denna betänkande, hur från skolan fördriva lättjan, och utföra (vilken hittills endast Gud ålagt mig) denna för er, mina kära Ungrare, ger, överlämnar, tillägnar! Var friska, lev, uppmuntra varandra! Ty er dag gryr.

